

Trgovina ljudima

(pravni, kriminalistički i psihološki aspekti)

Priručnik za naprednu obuku policijskih službenika
za čin mlađeg inspektora u Bosni i Hercegovini

TRGOVINA LJUDIMA

(pravni, kriminološko-kriminalistički
i psihološki aspekti)

Priručnik za naprednu obuku policijskih
službenika za čin mlađeg
inspektora u Bosni i Hercegovini

Banja Luka – Mostar – Sarajevo
2015.

Ova publikacija je izrađena u okviru projekta „Borba protiv trgovine ljudima i organizovanog kriminala“, koji finansira Evropska komisija, a provodi ICMPD u saradnji sa EF i FIIAPP.

Publikacija je urađena uz pomoć Evropske unije. Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost autora Eldana Mujanovića i Elmedina Muratbegovića i ni na koji način se ne može smatrati da odražava stajališta Evropske unije, kao ni stajališta ICMPD-a.

This manual has been elaborated in the framework of the project “Fight against Trafficking in Human Beings and Organised Crime” funded by the European Union and implemented by ICMPD in cooperation with Expertise France and FIIAPP. This manual has been produced with the assistance of the European Union. The contents of this publication are the sole responsibility of the authors and can in no way be taken to reflect the views of the European Union or ICMPD.

Autori:

Eldan Mujanović

Elmedin Muratbegović

Saradnici na izradi materijala:

Taib Spahić

Boris Ivanović

Mile Šikman

Izradi ovog Priručnika doprinijeli su zaposleni na policijskim akademijama u Bosni i Hercegovini.

Za izdavača:

International Centre for Migration Policy Development (ICMPD)

Gonzagagasse 1

A-1010 Vienna

Austria

www.icmpd.org

Copyright:

International Centre for Migration Policy Development

Austria, 2015

Sva prava zadržana od strane ICMPD. Zabranjeno je umnožavanje, kopiranje ili prijenos u bilo kojem obliku ili sredstvima, elektronskim ili mehaničkim, uključujući fotokopiranje, snimanje ili pohranu dijela ili cijele publikacije bez prethodne saglasnosti nosioca autoriskih prava.

Prelom:

Poeta Plsta d.o.o.

Štampa:

TopDog d.o.o.

ISBN: 978-3-902880-33-8

ISBN: 978-3-902880-34-5

1.

PRVI SAT NASTAVE

POJAM I POJAVNI OBLCI TRGOVINE LJUDIMA

1.1. POJAM I POJAVNI OBLICI TRGOVINE LJUDIMA

Trgovina ljudima predstavlja fenomen koji “baštini” dugu tradiciju u razvoju civilizacije. Ako bismo je vezali za neki zdravorazumski pojam u historiji, kojim bismo u najvjernijem obliku objasnili samu suštinu onda bismo zasigurno krenuli od objašnjenja da je to fenomen koji u prenesenom smislu riječi tretira problem ropskog položaja ljudi. Međutim, teško se zadržati na ovoj analogiji. Historija trgovine ljudima seže daleko u prošlost, u period robovlasništva, kada su ljudi držani u društvenom ili pravnom statusu roba, s oduzetim ljudskim pravima, i u vlasništvu druge osobe ili zajednice. Za potrebe ovog priručnika, koristit ćemo, u neku ruku, izvedbenu definiciju trgovine ljudima, koja će na najbolji način poslužiti za kasniju razradu ovog fenomena. Tako bismo mogli zaključiti da trgovina ljudima (najčešće ženama i djecom), u svom biću krivičnog djela, obuhvata radnje regrutiranja, transporta, transfera, skrivanja, odnosno pružanja utočišta ili prihvata osoba. S druge strane, radnja izvršenja obuhvata prinudu, prijetnju ili upotrebu sile u svrhu stvaranja straha kao osnovnog generatora ove pojave. Svakako, radnja izvršenja u velikom broju slučajeva je proširena i na otmice, prevare, obmanjivanja, zloupotrebe vlasti ili stanja ugroženosti ljudi, kako bi se stvorio zavisnički odnos s “eksploatatorom”.

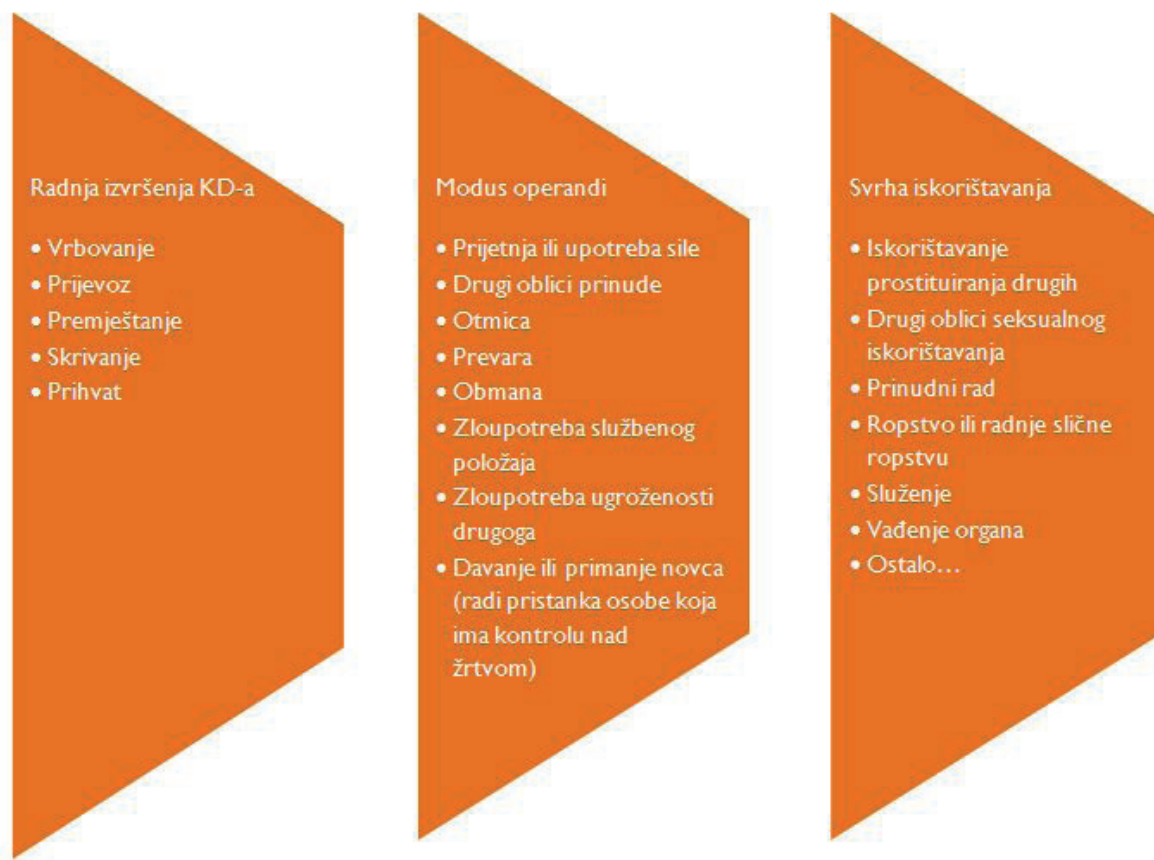
Ovo nije rijetka pojava i mora biti evidentirana, stoga za potrebe ovog priručnika trebamo posebno naglasiti pojmove davanja ili primanja novca/beneficija za dobijanje pristanka osobe, koja ima kontrolu nad nekom drugom osobom, a sve u svrhu eksploatacije. Sve ove radnje su, najčešće, kumulativno uključene u savremene oblike trgovine ljudima, koje ćemo u ovom Priručniku rasvijetliti sa aspekta etiologije (uzroci), fenomenologije (oblici) ali i načina otkrivanja i razjašnjavanja slučajeva (heuristička kriminalistika) te na kraju i dokazivanja istih (silogistička kriminalistika).

Naravno, fenomen “trgovine ljudima” i ne bi bio tako opasan da se ne mijenja brzo i da ne poprima nove oblike. Širenje i ekspanzija ovog problema doprinijela je i tome da se forma iskorištavanja ljudi nije ograničila samo na seksualnu eksploataciju i prinudni rad. U novije vrijeme ona dobija noviju formu oličenu u uzimanju ljudskih organa, iskorištavanju ljudi u pornografiji i ostalim oblicima rastuće “seks industrije”, kao i kroz druge oblike ropskog rada. Posebno je zabrinjavajući trend to što su žrtve uglavnom djeca, uglavnom djevojčice, a sve češće i dječaci. Žrtve su sve mlađe dobi, čime ovaj problem postaje složeniji i problematičniji u odnosu na kršenje ljudskih prava i osnovnih sloboda, osiguravanje odgovarajuće zaštite prije svega djeci i maloljetnicima, ali i ostalim marginiliziranim grupama stanovništva (stranci, izbjeglice, imigranti, manjine i dr.) (Wooditch, 2012).

S obzirom da je problem trgovine ljudima veoma kompleksan, često dolazi do grešaka u identifikovanju potencijalne žrtve. Bitno je napraviti razliku između trgovine ljudima i ilegalne migracije, jer se priroda pomoći i zaštite za žrtve trgovine razlikuje od one koja se pruža ovim žrtvama. Također je bitno da svi

profesionalci koji učestvuju u borbi protiv trgovine ljudima znaju razliku između prostitucije i trgovine ljudima (Di Nicola, 2009).

Protokolom o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno žena i djece (Protokol iz Palermo), uz Konvenciju UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminala (UNTOC) propisuje se, u 2003. godini, složena definicija trgovine ljudima. Ova definicija, data u Protokolu iz Palermo, vrlo je detaljna i višeslojna, kako bi obuhvatila promjenljivu prirodu trgovine s obzirom na profil žrtava i modus operandi počinitelja. U novijem regionalnom pristupu, Konvencijom Vijeća Evrope o akciji protiv trgovine ljudima proširuje se zaštita iz Protokola iz Palermo, tako da obuhvata unutarnju trgovinu ljudima. Međunarodnim standardima jasno se propisuje da je trgovina ljudima kršenje međunarodnih normi, te obavezuju države članice da poduzimaju efikasne mjere krivičnog gonjenja počinitelja, mjere zaštite žrtve i preventivne mjere. (Vidjeti više: Slika 1).

Slika 1 – Matrica elemenata krivičnog djela “trgovina ljudima” (Protokol iz Palermo i Evropska konvencija)

Prema odredbama Protokola, “trgovina ljudima” predstavlja i propisana je kao kršenje međunarodnog prava, a njeni konstitutivni elementi propisani su u relevantnim međunarodnim instrumentima. Važno je napomenuti da eksploatacija obuhvata, u najkraćem objašnjenju, iskorištavanje prostitucije drugih ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili prakse slične ropstvu, ropki položaj ili uklanjanje organa. Vrlo značajna stavka ove definicije je i činjenica pozivanja na odredbu Konvencije o pravima djeteta, prema kojoj je “dijete” bilo koja osoba mlađa od osamnaest godina.

1.2. TRENUTNO STANJE I TRENDOVI TRGOVINE LJUDIMA

Globalno, trgovina ljudima, tokom proteklih decenija, privlači sve veću pažnju jer dobija nove forme, mijenja svoju strukturu i karakteristike i poprima sve veće razmjere. Trgovina ljudima je zato postala predmet mnogih istraživanja, naučnih i stručnih debata i kampanja, privlačeći pažnju političkih struktura na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou. Globalizacija, ekonomska kriza, političke nestabilnosti, konflikti, društvene nejednakosti, razvoj tržišne ekonomije, rodna diskriminacija, kao i širi procesi socijalne transformacije tokom proteklih decenija su doprinijeli velikim migracionim kretanjima u svijetu. Osim toga došlo je do pojave novih, težih i iregularnih vidova migracije i u okviru njih doprinijeli su pojavi i porastu trgovine ljudima. Kriminalne organizacije su iskoristile novonastale okolnosti i ove strukturalne nejednakosti te kreirale kanale ilegalne migracije i trgovine ljudima, eksploatišući one koji su prinuđeni ili voljni da migriraju.

1.3. TRGOVINA LJUDIMA U ZEMLJAMA ZAPADNOG BALKANA

Na prostorima Zapadnog Balkana trgovina ljudima se pojavila prvenstveno zbog rata i raspada bivše Socijalistike Federativne Republike Jugoslavije. Rat je propratilo veliko razaranje, raseljavanje i nekontrolirana migracija stanovništva. Brzina i razmjere širenja trgovine ljudima na prostoru Istočne i Jugoistočne Evrope bila je zapanjujuća, jer prije 10 godina osobe iz zemalja Jugoistočne Evrope skoro da nisu bile izložene ovom obliku iskorištavanja i vrbovanju, da bi danas činile više od 25 posto tog posla (Obradović, 2004). U cjelini gledano trgovina ljudima je globalna pojava od koje ni jedna država nije više pošteđena, pa ni Bosna i Hercegovina.

“Kvantitativna analiza” trgovine ljudima u BiH u prošlosti, upućuje nas na istraživanje koje je provedeno na Fakultetu kriminalističkih nauka Univerziteta u Sarajevu pod vodstvom dr. Vladimira Obradovića. U navedenom istraživanju su izneseni rezultati provedenih intervjuova s ukupno 691. žrtvom i žrtvama registriranim u skloništim IOM-a (International Organisation for Migration). Radilo se o evidentiranim žrtvama trgovanja ljudima u BiH od 1996. do 2003. godine. Radilo se primarno o žrtvama “seksualne eksploatacije”, među kojima je tada zabilježena sljedeća struktura: najviše žrtava je bilo iz Moldavije (44%), Rumunije (37%) i Ukrajine (12,1%). Njihova prosječna dob je bila od 22,5 do 23,5 godine. Analiziran je proces regrutiranja, transportiranja, krijumčarenja, kupnje i preprodaje žrtava trgovine ljudima, profil njihovih klijenata, uvjeti rada i boravka te izloženost pojedinim vrstama zlostavljanja, nasilja i prinude. Najveći broj tadašnjih žrtava odlučio se na put u inostranstvo kako bi pronašle dobro plaćen posao. Struktuirani intervju je tada upućivao najčešće na obećane poslove kao što su: njegovateljice, konobarice ili prodavačice. Naravno, niti jedna žrtva u svom iskazu nije očekivala rad u tzv. “seksualno-eksploatatorskoj industriji”. Tada se bilježi podatak da se tek petina žrtava odlučila na odlazak u inostranstvo kako bi radile kao plesačice ili prostitutke, čime je po prvi put razvijena laički raširena tvrdnja, koja je bila i medijski raširena, da “u BiH dolaze već iskusne prostitutke kako bi pronašle novo tržište” (Obradović, 2004).

Ovo istraživanje je bilo ujedno i prvi ozbiljan korak u dubinskoj analizi uzroka i pojavnih oblika trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini. Prema pomenutoj studiji, zbog neposjedovanja odgovarajućih putnih isprava, svaka je druga intervjuirana žrtva trgovine ljudima “izložena strepnji da će biti otkrivena za počinjeno krivično djelo prelaska granice s krivotvorenim dokumentima i/ili ilegalnog ulaska u BiH što je čini vulnerabilnom i objektivno izloženom mogućim mentalnim zlostavljanjima, prijetnjama i ucjenama” (Obradović, 2004).

Analizirajući podatke o kupnji i preprodaji žrtava, dr. Obradović već tada zaključuje kako se u procesu trgovine ljudima ljudska bića tretiraju kao roba s tržišnom cijenom, najčešće između 2.000 i 5.000 konvertibilnih maraka. S kriminalističkog aspekta proučavanja, prema autoru, taj iznos postaje dug koji žrtve moraju nadoknaditi svome "gazdi" (kupcu, vlasniku bara ili noćnog kluba) pružanjem seksualnih usluga, uglavnom domaćim klijentima. Imaju prosječno četiri klijenta dnevno, većina ih nije plaćena za pružene seksualne usluge, potpuno im je zabranjeno kretanje, onemogućeno korištenje medicinskim uslugama i izložene su "nehumanim uvjetima života i stalno prisutnoj fizičkoj i mentalnoj prinudi i seksualnom nasilju." Žrtve trgovine ljudima se prema njemu mogu podijeliti na neupitne žrtve (34,0% ispitanica, koje su bile seksualno izrabljivane i prisiljene na prostituciju), situacijske žrtve (48,4% ispitanica, koje su računale s određenim rizikom ili mogućnostima zarade pružanjem seksualnih usluga, ali su bile izložene iskorištavanju i zlostavljanju) i upitne žrtve (17,6% ispitanica, kojima su pri regrutiranju obećane visoke zarade za poslove koji takve zarade ne omogućavaju, npr. konobarice i plesačice, ili im je izravno bilo ponudeno da rade kao prostitutke; prihatile su prostituciju, ali ne i seksualno zlostavljanje) (Obradović, 2004).

Kao što vidimo, ovdje se radilo o prisutnosti jednoga ili više elemenata kršenja ljudskih prava i sloboda (oduzimanje putnih isprava, ograničavanje slobode kretanja, nedostupnost medicinskih usluga, neplaćanje zarade te tjelesno, mentalno i seksualno zlostavljanje), stoga na toj platformi dr. Obradović razlikuje sljedeće stepene viktimizacije žrtava trgovine ljudima:

- ✓ potpuno ropski odnos (prisutno je svih pet oblika zlostavljanja i zabrana);
- ✓ djelomično ropski odnos;
- ✓ teški oblici viktimizacije;
- ✓ srednje teški oblici viktimizacije;
- ✓ blaži oblici viktimizacije i nikakvi oblici viktimizacije.

Prema ovom istraživanju u potpuno ropskom odnosu živjela je svaka peta žrtva trgovine ljudima u BiH, dok je teškim oblicima viktimizacije bila izložena svaka treća trgovana žrtva (Obradović, 2004).

U ovoj studiji je izvršena dodatna analiza psihološkog i psihijatrijskog profila žrtava. Taj dio istraživanja sadrži narativnu analizu životnih priča "trgovanih" i seksualno izrabljivanih žrtava (N = 238), studiju slučaja šticićenica "La Strade" (program borbe protiv trgovine ljudima) iz Mostara (N = 10) te neuropsihijatrijski pregled i tretman žrtava u skloništu IOM-a (N = 257). U životnim pričama žrtava ponavlja se gotovo identičan obrazac događaja tokom različitih faza trgovine ljudima (početak trgovine ljudima, uključivanje u tu trgovinu, dužničko ropstvo, zlostavljanje, ograničavanje slobode i ljudskih prava) (Obradović, 2004).

Već tada su utvrđene neke zablude kod organa gonjenja i organa formalne socijalne kontrole uopće, a bile su uvjetovane nepoznavanjem osnovne suštine bića krivičnog djela trgovine ljudima. Naime, prema rezultatima ovog istraživanja već tada je konstatirano da je trgovina ljudima u BiH kriminal koji kod svojih žrtava stvara neopisivu patnju. Ne samo da ima razoran utjecaj na fizičko i psihičko zdravlje žrtava, nego ih dovodi u dodatnu opasnost ako traže pomoć policije, koja ih je (u tom periodu) kriminalizirala kao ilegalne imigrante i deportirala iz BiH. Ovaj podatak autor je i tada opravdavao činjenicom da je od 1997. do 2003. godine objavljeno ukupno 266 članaka o trgovini ljudima i prostituciji na B/H/S jezičkim područjima. Prema njemu je samo 5% tih članaka pristupalo temi s gledišta trgovine ljudima, dok 36% temi pristupa kao prostituciji, a 42% razmatra prostituciju i trgovinu ljudima zajedno. Stoga, autor zaključuje da je "proces informiranja javnosti apsolutno bio saturiran senzacionalističkim sadržajima prisutnosti prostitucije" (Obradović, 2004).

U proteklih nekoliko godina u BiH su zabilježeni i drugi pojavni oblici trgovine ljudima. Naime žrtve se vrbuju na lokalnom nivou u cilju seksualne i drugih vidova eksploatacije u drugim dijelovima zemlje. Tako danas možemo konstatirati da je broj identifikovanih stranih žrtava u stalnom opadanju, dok je broj državljana

Bosne i Hercegovine, koji su identifikovani kao žrtve trgovine ljudima unutar granica BiH, u blagom porastu. Većina žrtava trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini se vrbuje i trguje u cilju seksualne eksploatacije. Na ovaj podatak upućuje i statistika zvaničnih organa u BiH, naročito statistika Ministarstva sigurnosti BiH (vidjeti godišnje izvještaje o trgovini ljudima). Poseban problem predstavlja prosjačenje djece – djece koja rade na ulici, problem koji je vezan za ekonomsko iskorištavanje – prisilni rad – prosjačenje, zanemarivanje i zapuštanje djece. Najčešće se kao žrtve ove vrste zloupotrebe javljaju djeca i žene koji su pripadnici romske manjine u BiH. Prema dosadašnjim pokazateljima⁴, od faktora koji uzrokuju i pospješuju prisustvo trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini prisutni su: nasilje u porodici; neravnopravan položaj spolova i nasilje zasnovano na spolu; nasilje nad djecom; siromaštvo; veoma loš ekonomski i socijalni položaj manjinskih naroda, posebno Roma; još uvijek veliki broj interno raseljenih osoba i izbjeglica. Kao dodatni faktor prisutan je i nizak nivo svijesti o prisustvu fenomena trgovine ljudima, njegovih uzroka, posljedica, načina sprečavanja te otklanjanja posljedica.

1.4. SLIČNOSTI I RAZLIKE IZMEĐU TRGOVINE LJUDIMA I SRODNIH KRIVIČNIH DJELA

Službenici za provedbu zakona često propuste prepoznati žrtvu trgovine ljudima jer se one često pojavljuju kao nedokumentovani pojedinci, nezakonito prisutni u zemlji, a nerijetko su uključeni u krivična djela počinjena u sklopu procesa trgovine ljudima. Prepoznavanje žrtava trgovine ljudima pri prvom susretu sa službama za provođenje zakona je kritično za razvijanje uspješnog krivičnog gonjenja organizacija i pojedinaca koji ih uključuju u trgovinu ljudima. Žurno deportiranje ili podvrgavanje žrtava trgovine ljudima krivično-pravnom postupku će ugroziti mogućnosti za uspješno istraživanje i gonjenje trgovaca. Dodatno imamo i neuspjeh u prepoznavanju teških fizičkih i psiholoških trauma kojima su u pravilu izložene žrtve, tako da to često ograniči njihovu saradnju sa službenicima za provođenje zakona.

1.4.1. Krijumčarenje migrantima

“Krijumčarenje migranata” podrazumijeva posredovanje u svrhu izravnog ili neizravnog stjecanja finansijske ili druge materijalne koristi od nezakonitog ulaska osobe u državu stranu koje ta osoba nije državljanin ili u njoj nema trajno boravište. Općenito, krijumčarenje ljudi se dešava pristankom osobe koja se krijumčari (Gallagher & Holmes, 2008).

Međutim, treba navesti da u praksi razliku između trgovine ljudima i krijumčarenja migranata nije uvijek jednostavno utvrditi i održati. Naprimjer, mnoge žrtve trgovine ljudima, muškarci, kao i žene, svoje

putovanje započnu kao krijumčareni migranti – tako što angažiraju pojedinca ili grupu da im pomognu prilikom njihovog ilegalnog kretanja u zamjenu za finansijsku korist. U klasičnoj situaciji krijumčarenog migranta, odnos između migranta i krijumčara zasniva se na dobrovoljnoj osnovi i kratkoročan je – završava u trenutku kada migrant dolazi u zemlju koja je konačno odredište. Međutim, u određenom broju slučajeva, migranti su primorani da nastave takav odnos kako bi otplatili velike troškove prijevoza ili postaju ranjivi u zemlji odredišta. Upravo u ovoj posljednoj fazi, moguće je utvrditi elemente krivičnog djela trgovine ljudima (dužnički odnos, iznuda, upotreba sile, prisilan rad, prisilno činjenje krivičnih djela, prisilna prostitucija). U nastavku je tabelarno prikazana razlika između krivičnog djela trgovine ljudima i krijumčarenja.

Za postojanje djela krijumčarenje migranata zahtijeva se prelazak međunarodne granice dok za postojanje djela trgovine ljudima ovaj elemenat, iako često prisutan, nije potrebno dokazivati. Trgovina ljudima postoji i ukoliko je djelo počinjeno unutar teritorije jedne države.

	THB (odrasli)	THB (djeca)	Krijumčarenje migranata
Starosna dob	>18	< 18	Nije bitno
Mentalni element	namjera	namjera	namjera
Fizički element	Djelo; Način; U svrhu iskorištavanja	Djelo; U svrhu iskorištavanja	Djelo: posredovanje pri ilegalnom ulasku Svrha: stjecanje finansijske ili druge materijalne koristi
Pristanak osobe kojom se trguje ili koja se krijumčari:	Nije bitno kada se utvrde načini	Nije bitno, načini ne moraju biti utvrđeni	Krijumčarena osoba dobrovoljno pristaje
Transnacionalni karakter	Nije potreban	Nije potreban	Potreban
Uključenost grupe za organizirani kriminal	Nije potrebna	Nije potrebna	Nije potrebna

Slika 2. Matrica razlika “trgovina ljudima” i “krijumčarenje migranata” (Britton & Maljević, 2010)

1.4.2. Prostitucija i trgovina ljudima

Posebnu pažnju treba posvetiti razlikama između “trgovine ljudima” (seksualna eksploatacija) i prostitucije. Pogledajmo shematski pristup, kojim je to i slikovito opisano u nastavku:

	TRGOVINA LJUDIMA	PROSTITUCIJA
Volja	Žrtva trgovine ljudima je uvijek prisilno eksploatirana	Prostitutka se uvijek dobrovoljno bavi prostitucijom
Sloboda odlučivanja	Žrtva nema slobodu odlučivanja, osoba koja ih eksploatira potpuno ih kontrolira	Prostitutka ima slobodu da samostalno odlučuje o sopstvenom životu
Sloboda kretanja	Žrtve nemaju slobodu kretanja	Prostitutka ima slobodu kretanja
Raspolaganje zaradom	Žrtva ne raspolaže samostalno ostvarenom zaradom	Prostitutka samostalno raspolaže ostvarenom zaradom

2.

DRUGI SAT NASTAVE

INDIKATORI TRGOVINE LJUDIMA – SISTEM RANOG UPOZORAVANJA

1.1. INDIKATORI TRGOVINE LJUDIMA

Indikator predstavlja jedan od nekoliko razloga za vjerovanje da neka osoba može biti potencijalna žrtva trgovine ljudima. Indikatori su pokazatelji kojima se mogu tumačiti posmatranja, činjenice, izjave i druge informacije koje se odnose na osobu za koju se sumnja da je žrtva. Ipak, nisu svi indikatori, koje navodimo u nastavku, prisutni u svim situacijama koje uključuju trgovinu ljudima. Prisustvo ili odsustvo pojedinačnih indikatora ili više njih, ne može niti dokazati niti opovrgnuti postojanje slučaja trgovine jednom osobom. Da bi se to uradilo neophodno je napraviti integralnu procjenu cjelokupne životne situacije osobe za koju sumnjamo da je žrtva trgovine ljudima. Osoba kod koje prepoznamo nekoliko indikatora ne mora biti u situaciji da je trgovana. Na primjer, kod tražitelja azila može se prepoznati više indikatora, a da se ne nalaze u situaciji da su trgovani.

Lista indikatora koja je predstavljena u ovom Priručniku je rezultat rada bosanskohercegovačke nevladine organizacije Zemlja djece, te se može koristiti kao jedan od načina lakšeg utvrđivanja postojanja i prepoznavanja djela trgovine ljudima.

Opći indikatori (<http://www.zemljadjece.org>):

- ✓ Imaju povrede koje izgledaju kao da su rezultat fizičkog napada, povrede ili poremećaje tipične za određene poslove ili mjere kontrole ili povrede za koje izgleda da su rezultat primjene mjera kontrole, postoje znakovi zanemarivanja i zlostavljanja djeteta;
- ✓ Postoje znakovi da su izloženi kontroli kretanja (ne smiju otići s određenog mjesta bez pitanja, prisustvo odraslih osoba u blizini koje ih nadziru i sl.);
- ✓ Pravna nevidljivost – nisu upisani u matične knjige rođenih;
- ✓ Isključenost iz školskog sistema ili neredovno pohađanje nastave;
- ✓ Stalna promjena iskaza;
- ✓ Izražavaju negodovanje povodom rada koji obavljaju;
- ✓ Navedeni da vjeruju da rade svojom voljom;
- ✓ Izloženi su nasilju ili prijetnji nasiljem nad njima, članovima njihovih porodica ili voljenim osobama;
- ✓ Pokazuju nepovjerenje prema vlastima;
- ✓ Lažno se predstavljaju;

- ✓ Strahuju od otkrivanja svog imigracionog statusa;
- ✓ Nemaju pri sebi pasoš, ili druge putne ili lične isprave;
- ✓ Pronađeni su na lokaciji ili u vezi s lokacijom koja se najvjerovatnije koristi za eksploataciju ljudi ili dolaze iz mjesta koje je poznato kao mjesto porijekla kod trgovine ljudima;
- ✓ Ne poznaju lokalni jezik;
- ✓ Ne znaju adresu stanovanja ili posla;
- ✓ Dozvoljavaju drugima da govore u njihovo ime, kada im se neko obrati direktno;
- ✓ Primaju malu ili nikakvu naknadu za rad, ili nemaju pristup svojoj zaradi;
- ✓ Rade izuzetno veliki broj sati tokom dugog perioda, nemaju slobodne dane;
- ✓ Žive u oskudnim ili nestandardnim uvjetima;
- ✓ Nemaju pristup medicinskoj njezi i socijalnoj zaštiti;
- ✓ Imaju ograničene ili nikakve socijalne interakcije i kontakte ili nemaju pristup roditeljima ili starateljima, svojoj porodici ili drugim ljudima iz svog neposrednog okruženja;
- ✓ Nalaze se u stanju zavisnosti od trećih osoba;
- ✓ Prisustvo odraslih osoba koji nisu članovi porodice;
- ✓ U kontaktu su sa osobama iz kriminalnog miljea;
- ✓ Snalažljivost djeteta koja nije u skladu sa njegovim uzrastom;
- ✓ Postupaju kao da su dobili instrukcije od nekog;
- ✓ Pokazuje specifične reakcije na traumatska iskustva;
- ✓ Živi u vanbračnoj zajednici ili prisilnom braku;
- ✓ Nemaju prijatelja svog uzrasta izvan mjesta gdje rade;
- ✓ Izgledaju preplašeno i ponašaju se na način koji nije u skladu s tipičnim ponašanjem djece svog uzrasta, manifestuju strah ili anksioznost;
- ✓ Putuju bez odraslih lica u pratnji;
- ✓ Putuju u grupama, s licima koji im nisu roditelji ili staratelji;
- ✓ Često mijenjaju mjesto boravka;
- ✓ Strani državljanin bez riješenog statusa;
- ✓ Eksploatacija je organiziranog karaktera (u smislu transporta do mjesta eksploatacije, postojanja organizatora, poslovođe i sl.);
- ✓ Provode na ulici veći dio dana, na frekventnim lokacijama, bez nadzora roditelja ili staratelja;
- ✓ Odjevenost neprimjerena uzrastu ili godišnjem dobu;
- ✓ Djeca zatečena na frekventnim mjestima, tokom noći i bez pratnje odraslih;
- ✓ Imaju poremećaj ponašanja ili pokazuju znakove zavisnosti o opojnim drogama ili alkoholu;
- ✓ Posjeduju mobilni telefon s kojeg obavljaju česte i kratke razgovore, nagla promjena raspoloženja nakon telefonskog razgovora;
- ✓ Ne raspoložu svojim slobodnim vremenom niti imaju vremena za igru;
- ✓ Ilegalno usvajanje.

Seksualna eksploatacija (<http://www.zemljadjece.org>)

Indikatori:

- ✓ Trudnoća i abortus djeteta;

- ✓ Povrede nastale usljed seksualne eksploatacije, sumnja na nasilan seks, te spolne bolesti kod djeteta, sumnja na seksualnu aktivnost djece ispod 14 godina starosti;
- ✓ Maloljetnički brakovi i vanbračne veze (dobrovoljni i prisilni);
- ✓ Prisan, neprimjeren odnos s trećim, odraslim licima koji nisu članovi porodice, kao i članovima porodice (incest);
- ✓ Prisustvo tetovaže sa specifičnim oznakama „pripadnosti“ grupi (obilježeno dijete);
- ✓ Primanje poklona od strane odraslih osoba, posebno onih koji su neuobičajeni za uzrast djeteta;
- ✓ Nemaju sopstveni novac;
- ✓ Neprimjerena garderoba ili prisustvo garderobe i opreme koja se koristi za seksualni rad u dječijim veličinama;
- ✓ Žive ili putuju u grupi, ponekad i sa osobama koje ne govore isti jezik/dijalekat i nemaju slično ponašanje i odijevanje;
- ✓ Znaju svega nekoliko riječi na lokalnom jeziku ili jeziku klijenata, i to onih sa seksualnom konotacijom, ograničeno poznavanje lokalnog jezika;
- ✓ Seksualizirano i erotizirano ponašanje djeteta.

Radna eksploatacija (<http://www.zemljadjece.org>)

Indikatori:

- ✓ Zatečeni da rade posao neprimjeren djetetu ili uzrastu djeteta, na neprimjerenom mjestu i/ili u neprimjereno vrijeme;
- ✓ Zatečeni s robom spremnom za prodaju ili s alatom za rad;
- ✓ Oprema za rad je dizajnirana ili prekrrojena tako da je mogu koristiti djeca;
- ✓ Rade poslove u domaćinstvu, skriveni od šire zajednice u kojoj žive;
- ✓ Žive u kolektivnom smještaju, često u degradiranim, neuvjetnim prostorima kao što su poljoprivredne i industrijske zgrade ili na istom mjestu gdje rade, te rijetko napuštaju prostorije;
- ✓ Nemaju pristup svojoj zaradi;
- ✓ Zavise od poslodavca u pogledu zadovoljavanja osnovnih potreba, izloženi su bezbjednosnim mjerama koje su postavljene tako da ih zadrže unutar radnih prostorija;
- ✓ Postoje indikacije da je prekršeno radno zakonodavstvo, nemaju ugovor o radu (za maloljetnike od 15 do 18 godina starosti);
- ✓ Izrazita neuhranjenost i iscrpljenost;
- ✓ Obavljaju posao na javnom mjestu, neuobičajenom za dijete.

Organizirano prosjačenje

Indikatori eksploatacije u svrhu prosjačenja i sitnog kriminala:

- ✓ Posjeduju značajnije iznose novca ili drugih dragocjenosti;
- ✓ Loš fizički izgled (neuhranjeni, malaksali, garderoba ne odgovara uzrastu i spolu djeteta niti godišnjem dobu);
- ✓ Zatečeni da prose ili u vršenju krivičnog djela;
- ✓ Nose oružje;

- ✓ Imaju tjelesne nedostatke za koje se sumnja da su posljedice sakaćenja;
- ✓ Dijete prenosi ili preprodaje narkotike;
- ✓ Učestvuju u aktivnostima organiziranih kriminalnih grupa;
- ✓ Svakodnevno se kreću u velikim grupama i prelaze značajne razdaljine;
- ✓ Dio su velike grupe djece, koja ima istog odraslog „staratelja“;
- ✓ Skloni su patološkim oblicima ponašanja (droga, alkohol...);
- ✓ Imaju agresivan i nametljiv stav;
- ✓ Nose ispisane molbe za pomoć;
- ✓ Vaspitna i higijenska zapuštenost djeteta;
- ✓ Kreću se u „bandama” i imaju njihove oznake pripadnosti;
- ✓ Pojavljuju se novi oblici kriminaliteta povezani sa „bandama“ (reketiranje, ucjene, novi vidovi vršnjačkog nasilja).

POKAZATELJI MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE RADA

Također, postoje i drugi razrađeni indikatori, kao što su indikatori Međunarodne organizacije rada (MOR) koji služe lakšem prepoznavanju djela. Koriste posebnu metodologiju korištenja indikatora, kako bi se na adekvatan način prepoznalo djelo i vršila istraga u tom smjeru. Postoje četiri seta operativnih pokazatelja za odrasle i za djecu žrtve trgovine ljudima. Svaki set predstavlja listu pokazatelja koji su relevantni za:

- ✓ **Vrbovanje putem obmane** (ili obmana tokom vrbovanja, transfera i transporta): 10 indikatora;
- ✓ **Prinudno vrbovanje** (ili prinuda tokom vrbovanja, transfera i transporta): 10 indikatora;
- ✓ **Vrbovanje zloupotrebom teškog položaja**: 16 indikatora;
- ✓ **Ekploatacijski uvjeti rada**: 9 indikatora;
- ✓ **Prinuda na odredištu**: 15 indikatora;
- ✓ **Zloupotreba teškog položaja na odredištu**: 7 indikatora.

Da bi neka dimenzija bila pozitivna, ona mora uključivati najmanje:

- ✓ dva jaka indikatora;
- ✓ jedan jaki indikator i jedan srednji ili slabi indikator;
- ✓ tri indikatora srednje vrijednosti, ili
- ✓ dva indikatora srednje vrijednosti i jedan slabe vrijednosti.⁵

⁵ Kompletanu listu indikatora pogledati na: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_105023.pdf

3.

TREĆI SAT NASTAVE

PREGLED MEĐUNARODNIH POLITIKA U BORBI PROTIV TRGOVINE LJUDIMA

3.1. MEĐUNARODNA POLITIKA I TRGOVINA LJUDIMA

Definiranje međunarodnih politika je dugotrajan proces, koji se zasniva na procjenama prošlih i aktuelnih trendova i stanja, kao i konstantan proces traženja odgovarajućih rješenja kojim bi se djelovalo na suzbijanje i sprečavanje trgovine ljudima.

Kada je u pitanju Bosna i Hercegovina i njeno članstvo, ili planovi za članstvo u međunarodnim organizacijama i integracijama, od posebne važnosti su politike koje su definirane i koje se provode u okviru Organizacije Ujedinjenih nacija, Organizacije za saradnju i sigurnost u Evropi, Vijeću Evrope, Evropskoj uniji te Međunarodnom centru za razvoj migracionih politika.

3.2. UJEDINJENE NACIJE

Ujedinjene nacije svoju politiku u borbi protiv trgovine ljudima definira i provodi putem svojih specijaliziranih agencija, kao što je Ured za drogu i kriminal (UNODC) te putem Specijalnog predstavnika Generalnog sekretara za trgovinu ljudima.

Usvajanje Protokola o sprečavanju, zaustavljanju i kažnjavanju trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, kojim se dopunjuje Konvencija UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminala (Palermo protokol)⁶ predstavljao je prekretnicu u međunarodnim naporima na zaustavljanju trgovine ljudima. UN svoju politiku provodi kroz praćenje ispunjavanja obaveza te pružanja podrške zemljama u ispunjavanju obaveza sukladno ovom protokolu.

Važno je istaći da postoje i posebni programi kao što je UNODC-ov Globalni program protiv trgovine ljudima, koji predstavlja osnovu politike Ujedinjenih nacija u ovom području. Interesantni su i naponi

6 Službeni glasnik BiH, broj: 03/2002.

UNODC-a da prikaže situaciju vezanu za trgovinu ljudima na globalnom nivou kroz istraživanje i podizanje svijesti, odnosno kroz objavljivanje Globalnog izvještaja o trgovini ljudima⁷.

3.3. ORGANIZACIJA ZA SIGURNOST I SARADNJU U EVROPI (OSCE)

U svom odnosu prema problemu trgovine ljudima OSCE polazi od akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima s **adendumom**,⁸ gdje posmatra trgovinu ljudima kao sigurnosnu prijetnju ali i kao pitanje ljudskih prava. Organizacija svoje politike u oblasti trgovine ljudima koordinira kroz ured (i poziciju) Specijalnog predstavnika i koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima da bi pomogla zemljama članicama da razviju i implementiraju efektivne politike.

Ured podržava nastojanja u borbi protiv trgovine ljudima na četiri nivoa: u vođenju aktivnosti pri definiranju politika, izgradnji kapaciteta, tehničkoj pomoći i podizanju svijesti o problemu. To čini direktno s vladama, motivišući ih da pojačaju svoje aktivnosti u borbi protiv trgovine ljudima, uz pružanje tehničke ekspertize u podržavanju razvijanja odgovarajućih politika.

OSCE, također, nastoji podržati svoje zemlje članice kroz rad Alijanse protiv trgovine ljudima. Alijansa je međunarodni forum koji uključuje međunarodne, nevladine i međuvladine organizacije u ujedinjavanju snaga na sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima. Također pomaže u razvijanju efektivnih zajedničkih strategija, kombinuje pojedinačne napore, te pruža zemljama članicama i partnerima saradnju s inovativnim i koordiniranim pristupima u jačanju sprečavanja trgovine ljudima i u borbi protiv nje. Svake godine, Specijalni predstavnik održava konferencije Alijanse na visokom nivou te dva sastanka na ekspertnom nivou koordinacionog tima Alijanse.

3.4. VIJEĆE EVROPE

Vijeće Evrope se temom trgovine ljudima počelo baviti krajem devedesetih godina. Komitet ministara Vijeća Evrope, adresirajući trgovinu ljudima za seksualnu eksploataciju, usvojio je tri preporuke: Preporuka broj R (2000) 11 Komiteta ministara zemljama članicama o akciji protiv trgovine ljudima u svrhu seksualne eksploatacije; Preporuka broj Rec (2001) 16 Komiteta ministara zemljama članicama o zaštiti djece protiv seksualne eksploatacije; Preporuka Rec (2002) 5 Komiteta ministara zemljama članicama o zaštiti žena od nasilja.

Parlamentarna skupština Vijeća Evrope također je usvojila brojne preporuke u ovoj oblasti, uključujući: Preporuku 1325 (1997) o trgovini ženama i prisilnoj prostituciji u zemljama članicama Vijeća Evrope; Preporuku 1450 (2000) o nasilju nad ženama u Evropi; Preporuku 1523 (2001) o ropstvu u domaćinstvu;

⁷ Dostupno na: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/GLOTIP_2014-Global_PP.pdf

⁸ <http://www.osce.org/actionplan>; <http://www.osce.org/addendum?download=true>

Preporuku 1545 (2002) o kampanji protiv trgovine ženama; Preporuku 1610 (2003) o migracijama povezanim s trgovinom ženama i prostitucijom; i Preporuku 1663 (2004) o ropstvu u domaćinstvima: služenju, djevojke za pomoć u domaćinstvu i naručenim/ugovorenim mladama za zaključenje braka.

Potpuni angažman Vijeća Evrope u borbi protiv trgovine ljudima počinje usvajanjem i stupanjem na snagu Konvencije Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, koja je stupila na snagu 1. februara 2008.⁹ Konvencija ima cilj spriječiti trgovinu ljudima, te omogućiti mjere za efikasno krivično gonjenje počinitelja s fokusom na zaštiti žrtava trgovine ljudima. Konvencija se odnosi na: sve oblike trgovine, bilo unutar ili preko granica države, oblike koji su povezani ili nepovezani s organiziranim kriminalom; sve žrtve trgovine (žene, muškarci i djeca); sve oblike iskorištavanja (seksualno, prisilni rad ili usluge, ropstvo, uklanjanje organa, itd.).

Glavna dodatna vrijednost Konvencije je sveobuhvatni pristup zaštiti žrtava te fokusu na zaštiti ljudskih prava. Konvencija definira trgovinu ljudima kao kršenje ljudskih prava i napad na dostojanstvo i integritet čovjeka. Dodatno, Konvencija uspostavlja efektivan i nezavisan monitoring mehanizam provedbe obaveza sadržanih u njoj kroz rad Grupe eksperata za suzbijanje trgovine ljudima.¹⁰

3.5. EVROPSKA UNIJA

Direktiva o sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti žrtava iz 2011. godine¹¹ odražava aktuelnu politiku EU u borbi protiv trgovine ljudima, koju karakterizira jačanje holističkog pristup (prevencija, zaštita, gonjenje); približavanje materijalnog krivičnog prava; sveobuhvatan pristup zaštiti žrtava; podrška principu nekažnjavanja žrtve i bezuvjetnu pomoć.

Ova Direktiva predviđa određena prava žrtava u krivičnim postupcima, uključujući i specifične tretmane za posebno ranjive žrtve u cilju sprečavanja sekundarne viktimizacije (odsustvo vizuelnog kontakta s okrivljenim, zabrana ispitivanja o privatnom životu, bez nepotrebnih ponavljanje svjedočenja i sl.). Zatim uključuje pravno savjetovanje žrtve s ciljem da se omogući žrtvama da zahtijevaju naknadu pretrpljene štete. Predviđene su posebne mjere zaštite djece kao što je uzimanje intervjua u prijateljskom okruženju.

Direktiva traži uspostavljanje nacionalnih mehanizama za rano identifikovanje i pomoć žrtvama, na temelju saradnje između službi za provedbu zakona i organizacija civilnog društva, što uključuje da se žrtvama pruža: sklonište, medicinska i psihološka pomoć, informiranje i prevođenje. Žrtva će se tretirati kao žrtva čim postoji indikacija da je on/ona izložena trgovini, te će dobiti pomoć prije, za vrijeme i nakon krivičnog postupka. Direktivom se, također, predviđa imenovanje koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima, koji će davati svoj doprinos izvještajima Komisiji o napretku postignutom u borbi protiv trgovine ljudima.

9 http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Source/PDF_Conv_197_Bosnian.pdf

10 http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Leaflets/Monitoring/HRV_Mecanisme.pdf

11 Direktiva 2011/36/EU Evropskog parlamenta i Vijeća Evrope od 5. aprila 2011. godine, kojom se zamjenjuje Okvirna odluka Vijeća 2002/629/JHA, dostupna na: <http://ec.europa.eu/anti-trafficking/download.action?nodeId=9c9ba3cd-794b-4a57-b534-ad89effac575&fileName=Directive+T-HB+L+101+15+april+2011.pdf&fileType=pdf>;

3.6. MEĐUNARODNI CENTAR ZA RAZVOJ MIGRACIONIH POLITIKA (ICMPD)

Međunarodni centar za migracione politike (ICMPD) je još 2000. godine uvrstio borbu protiv trgovine ljudima u svoja osnovna ovlaštenja. Program borbe protiv trgovine ljudima podržava zemlje na lokalnom, nacionalnom i regionalnom nivou, kroz pružanje podrške u razvoju sveobuhvatnih politika u skladu s međunarodnim i evropskim standardima. ICMPD je članica Alijanse za borbu protiv trgovine ljudima.

ICMPD blisko saraduje s vladama, javim institucijama, međunarodnim organizacijama i civilnim društvom kroz primjenu akademskog istraživanja i istraživanja javnih politika u stvarnom društvenom kontekstu. Istraživanje se vrši kroz multidisciplinarni pristup koji se temelji na poštovanju ljudskih prava¹².

¹² Više o radu ICMPD-a dostupno je na: http://www.icmpd.org/fileadmin/ICMPD-Website/ICMPD-Website_2011/Capacity_building/THB/THB_Factsheet/THB_Factsheet_10_09_2014.pdf

4.

ČETVRTI SAT NASTAVE

MEĐUNARODNO PRAVO I TRGOVINA LJUDIMA

Trgovina ljudima je predmet reguliranja međunarodnog prava već više od jednog stoljeća. Pažnja međunarodne zajednice na trgovini ljudima je konstantna, jer priroda trgovine ljudima stvara veliku zabrinutost zbog svoje opasnosti za stabilnost i sigurnost, ne samo pojedinačnih zemalja već i globalno. Trgovina ljudima je predmet reguliranja međunarodnih i regionalnih instrumenata. U nastavku su kratko predstavljeni najznačajniji međunarodni i regionalni instrumenti koji adresiraju pitanja vezana za borbu protiv trgovine ljudima.

4.1. RANI SPORAZUMI O TRGOVINI LJUDIMA

Prvi međunarodni instrument koji adresira trgovinu ljudima je Međunarodni sporazum o suzbijanju trgovine bijelim robljem, koji je usvojen 1904. godine. Potom je uslijedila Međunarodna konvencija za suzbijanje trgovine bijelim robljem 1910. godine, dok je naknadno 1921., Liga naroda usvojila Konvenciju o suzbijanju trgovine ženama i djecom, koja je afirmisana u kasnijoj Međunarodnoj konvenciji za suzbijanje trgovine punoljetnim ženama iz 1933. Značajniji instrument je predstavljala UN Konvencija za suzbijanje trgovine ljudima i eksploatacije prostitucije drugih iz 1949. godine.

4.2. OKVIRNI PROTOKOL UJEDINJENIH NARODA ZA KONVENCIJU O PRAVIMA DJETETA, TRGOVINI DJECOM, PROSTITUCIJOM DJECE I DJEČIJOM PORNOGRAFIJOM

Ovaj Protokol traži od država da zabrane trgovinu djecom, prostituciju djece i dječiju pornografiju. **Član 2. ovog Protokola definira prodaju djece, prostituciju djece i dječiju pornografiju na sljedeći način:**

- a) Prodaja djece podrazumijeva bilo koji čin ili transakciju gdje je dijete predato osobi ili grupi ljudi sa isplatom ili bilo kojim drugim načinom nadoknade;
- b) Prostitucija djece znači upotrebu djece za seksualne aktivnosti s plaćanjem ili drugom vrstom naknade;
- c) **Dječija pornografija će značiti svaki materijal koji vizuelno opisuje dijete angažirano u stvarno ili simulirano seksualno jasno ponašanje, ili opis dječijih i seksualnih organa čija je primarna svrha seks.**

4.3. PALERMO PROTOKOL

Protokol o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i djecom, a koji dopunjuje Konvenciju UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminala naziva se Palermo Protokol. Njegova preambula navodi:

“Izjavljujemo da efikasna akcija na sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima, posebno ženama i djecom, zahtijeva sveobuhvatan međunarodni pristup u zemljama porijekla, tranzita i odredišta, uključujući mjere sprečavanja takve trgovine, kažnjavanja trgovaca i zaštite žrtava takve trgovine, uključujući zaštitu njihovih međunarodno priznatih ljudskih prava.”

Član 3(a) definira “trgovinu ljudima” kao: “regrutiranje, transport, transfer, smještanje ili primanje osoba, putem prijetnje ili upotrebe sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe moći ili položaja ranjivosti ili davanja ili primanja isplate ili koristi da bi se postigao pristanak osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom, u svrhu eksploatacije. Eksploatacija, kao minimum, uključuje eksploataciju prostitucije drugih ili druge oblike seksualne eksploatacije, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili praksa slična ropstvu, služenje ili uklanjanje organa.”

Član 3(b) uređuje da je pristanak žrtve trgovine na namjeravanu eksploataciju irelevantan ako je bilo koje sredstvo iz člana 3(a) bilo korišteno.

Član 5. obavezuje države da: “usvoje takve zakonodavne i druge neophodne mjere koje će podvesti pod krivično djelo ponašanje propisano u članu 3. ovog Protokola, kada je učinjeno s namjerom.”

Pomoć i zaštita žrtava trgovine se uređuje u članu 6., koji navodi kao relevantno:

“2. Svaka država ugovornica će osigurati da domaći pravni ili upravni sistem sadrži mjere koje pružaju žrtvama trgovine ljudima, u odgovarajućim slučajevima:

- (a) Informacije o relevantnim sudskim i upravnim postupcima;
- (b) Pomoć koja će omogućiti iznošenje i razmatranje njihovih pogleda i zabrinutosti u odgovarajućim fazama krivičnog postupka protiv trgovaca, na način koji ne ugrožava prava optuženog.

3. Svaka država ugovornica će razmotriti provedbene mjere da bi pružila fizički, psihološki i društveni oporavak žrtve trgovine ljudima Š...Ć

5. Svaka država ugovornica će nastojati osigurati fizičku sigurnost žrtava trgovine ljudima dok se nalazi na njenoj teritoriji.”

Član 9. o prevenciji trgovine ljudima, propisuje:

“1. Države ugovornice će uvesti sveobuhvatne politike, programe i druge mjere:

(a) Na preveniranju i borbi protiv trgovine ljudima; i

(b) Na zaštiti žrtava trgovine ljudima, posebno žena i djece od reviktimizacije.

2. Države ugovornice će nastojati poduzeti mjere poput istraživanja, informativnih i kampanja u masovnim medijima i društvene i ekonomske inicijative za prevenciju i borbu protiv trgovine ljudima.

3. Politike, programi i druge mjere uvedene u skladu s ovim članom će, kada je odgovarajuće, uključiti saradnju s nevladinim organizacijama, drugim relevantnim organizacijama i drugim elementima civilnog društva.

4. Države ugovornice će poduzeti ili jačati mjere, uključujući i puteve bilateralne ili multilateralne saradnje, da ublaže one faktore koji čine da osobe, posebno žene i djeca, budu izloženi trgovini ljudima, a to su siromaštvo, nedovoljna razvijenost i pomanjkanje jednakih mogućnosti.

5. Države ugovornice će usvojiti ili ojačati zakonodavne ili druge mjere, poput obrazovnih, socijalnih ili kulturnih mjera, uključujući kroz bilateralnu i multilateralnu saradnju, da bi obeshrabrile potražnju koja održava sve oblike eksploatacije ljudi, posebno žena i djece, koja vodi prema trgovini ljudima.”

Član 10. naglašava potrebu za efikasnom razmjenom informacija između relevantnih vlasti i obuku vlasti za provođenje zakona i imigraciju. To podrazumjeva, kao relevantno:

“1. Vlasti za provođenje zakona, imigraciju i druge relevantne vlasti država ugovornica, kada je odgovarajuće, međusobno će saradivati, razmjenjujući informacije u skladu s njihovim domaćim zakonima, da bi mogle utvrditi:

(c) sredstva i metode korištene od organiziranih kriminalnih grupa u svrhu trgovine ljudima, uključujući regrutiranje i transport žrtava, rute i veze između i unutar pojedinaca i grupa uključenih u takvu trgovinu i moguće mjere za njihovo detektiranje.

2. Države ugovornice će uvesti ili ojačati obuku za službenike za provođenje zakona, imigracione i druge relevantne službenike u prevenciji trgovine ljudima. Obuka se treba fokusirati na metode korištene u prevenciji takve trgovine, krivičnog gonjenja trgovaca i zaštite prava žrtava, uključujući zaštitu žrtava od trgovaca. Obuka, također, treba uzeti u obzir potrebu za razmatranjem pitanja povezanih s ljudskim pravima i rodnim i dječijim pitanjima i treba ohrabriti saradnju s nevladinim organizacijama, drugim relevantnim organizacijama i drugim elementima civilnog društva.

4.4. KONVENCIJA VIJEĆA EVROPE O BORBI PROTIV TRGOVINE LJUDIMA

Izveštaj s objašnjenjima, koji je prilog ove Konvencije (CETS No. 197, 16 maj 2005), naglašava da je danas trgovina ljudima veliki problem u Evropi, gdje se krše ljudska prava i fundamentalne vrijednosti demokratskih društava.

U svojoj preambuli Konvencija tvrdi, inter alia, da:

“Smatrajući da trgovina ljudima predstavlja kršenje ljudskih prava i zločin protiv dostojanstva i integriteta ljudskog bića;

Smatrajući da trgovina ljudima može rezultirati ropstvom za žrtve;

Smatrajući da poštovanje prava žrtava, zaštita žrtava i akcije na borbi protiv trgovine ljudima moraju biti najviši ciljevi; ...”

Član 1. predviđa da je svrha Konvencije prevencija i borba protiv trgovine ljudima, zaštita ljudskih prava žrtava trgovine ljudima, dizajniranje sveobuhvatnog okvira za zaštitu i pomoć žrtvama i svjedocima da bi se osiguralo efikasno istraživanje i istrage trgovine ljudima.

Član 4(a) prihvata definiciju trgovine ljudima iz Palermo Protokola, a član 4(b) ponavlja odredbe Palermo Protokola o nerelevantnosti pristanka žrtve trgovine na eksploataciju.

Član 10. uvodi mjere vezane za obuku i saradnju, te propisuje:

“1. Svaka strana će staviti na raspolaganje svojim nadležnim vlastima osoblje koje je obučeno i kvalifikovano u prevenciji i borbi protiv trgovine ljudima, u identifikovanju i pružanju pomoći žrtvama, uključujući djecu, i osigurati će da različite vlasti međusobno saraduju kao da saraduju s relevantnim organizacijama za podršku, tako da žrtve mogu biti identifikovane u procedurama koje u potpunosti uzimaju u obzir posebne situacije žena i djece žrtava...

2. Svaka strana će usvojiti takve zakonodavne ili druge mjere, koje mogu biti neophodne, za identifikovanje žrtava, a kada je odgovarajuće i u saradnji s drugim stranama i relevantnim organizacijama za podršku. Svaka strana će osigurati, ako nadležne vlasti imaju razložnu osnovu da vjeruju da je osoba bila žrtva trgovine ljudima, da takva osoba neće biti protjerana s njene teritorije, dok proces identifikovanja žrtve krivičnog djela, sadržanog u članu 18. ove Konvencije, ne bude kompletiran od nadležnih vlasti i da će, također, osigurati da takva osoba primi pomoć predviđenu u članu 12. paragraf 1. i 2.

Član 12. predviđa:

1. Svaka strana će usvojiti takve zakonodavne i druge mjere, koje budu neophodne, da pomogne žrtvu u njenom psihičkom, psihološkom i socijalnom oporavku (...);
2. Svaka strana će u potpunosti voditi računa o žrtvinoj sigurnosti i potrebama zaštite.

Članovi od 18. do 21. traže od država da kriminaliziraju specifične vidove postupanja:

- “18. Svaka strana će usvojiti takve zakonodavne ili druge mjere, koje budu neophodne, da uvede kao krivično djelo, postupanje sadržano u članu 4. ove Konvencije, kada je počinjeno s namjerom.
19. Svaka strana će razmotriti usvajanje takvih zakonodavnih ili drugih mjera, koje mogu biti neophodne, da uvede kao krivično djelo u skladu sa svojim unutrašnjim zakonodavstvom, korištenje usluga koji su objekat eksploatacije kao što je navedeno u članu 4. paragraf a) ove Konvencije, sa znanjem da je osoba žrtva trgovine ljudima.
20. Svaka strana će usvojiti takve zakonodavne ili druge mjere, koje mogu biti neophodne, da uvede kao krivično djelo sljedeća postupanja, kada su počinjena s namjerom i u svrhu omogućavanja trgovine ljudima:
- krivotvorenje putnih ili identifikacionih dokumenata;
 - nabavljanje ili ispručivanje takvih dokumenata;
 - zadržavanje, oduzimanje, sakrivanje ili uništavanje putnog ili identifikacionog dokumenta druge osobe.
21. Svaka strana će usvojiti takve zakonodavne ili druge mjere, koje mogu biti neophodne, da uvede kao krivično djelo, kada je počinjeno s namjerom, pomaganje ili podstrekavanje na počinjenje bilo kojeg krivičnog djela propisanog u skladu sa članom 18. i 20. ove Konvencije.

Članom 23. pozivaju se države potpisnice da usvoje zakonske ili druge mjere koje se pokazu neophodne u svrhu provedbe efikasnih, srazmjernih i preventivnih sankcija. Sankcije koje se predviđaju za krivično djelo trgovine ljudima ne smiju biti predviđene ispod kaznenog okvira koji je potreban za ekstradiciju.

Član 27. propisuje da države moraju osigurati da istrage i optuživanja krivičnih djela u skladu s Konvencijom ne budu ovisne o prijavi ili optužbi podnesenoj od žrtve, najmanje kada je krivično djelo u cjelini ili jedan njegov dio počinjen na njenoj teritoriji. Države moraju nadalje osigurati da žrtve krivičnih djela, počinjenih na teritoriji države koja nije država njihovog boravka, mogu podnijeti žalbu pred nadležnim vlastima njihove države boravka. Država boravka koja je zaprimila žalbu mora bez odlaganja istu prosljediti nadležnim vlastima države na čijoj teritoriji je prijavljeno krivično djelo bilo počinjeno, kada po žalbi mora biti postupano u skladu s unutrašnjim pravom države u kojoj je krivično djelo počinjeno.

Član 31(1) se bavi jurisdikcijom i traži da države usvoje takve zakonodavne i druge mjere, koje mogu biti neophodne, a kojima će se ustanoviti jurisdikcija nad bilo kojim krivičnim djelom propisanim u skladu s konvencijom kada je krivično djelo počinjeno:

- “a. na njenoj teritoriji; ili Š...Ć
- od njenog državljanina ili lica bez državljanstva koje ima uobičajeni boravak na njenoj teritoriji, ako je krivično djelo kažnjivo prema krivičnom zakonu mjesta gdje je počinjeno ili ako je krivično djelo počinjeno van mjesne jurisdikcije bilo koje države;
 - protiv njenog državljanina.”

Bosna i Hercegovina svoj institucionalni okvir i mehanizme koordinacije borbe protiv trgovine ljudima razvija još od 2001. godine, kada je usvojen prvi Akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima.

Usljed brojnih uključenih institucija i organizacija, raznovrsnosti aktivnosti na borbi protiv trgovine ljudima, što neizostavno zahtijeva planski i organizirani pristup i međusobnu koordinaciju, u Bosni i Hercegovini uspostavljeni su mehanizmi koordinacije aktivnosti, počevši od Državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima, preko Monitoring tima za provedbu Strategije suprostavljanja trgovini ljudima i Regionalnih monitoring timova, sve do Udarne grupe za borbu protiv trgovine ljudima, koji će biti predstavljeni u ovom dijelu. Pored toga, zbog svrhe ovog Priručnika, prvenstveno namjenjenom policijskoj obuci, bit će ukratko predstavljene uloge i nadležnosti policijskih agencija.

5.

PETI SAT NASTAVE

INSTITUCIONALNI OKVIR I MEHANIZMI KOOORDINACIJE BORBE PROTIV TRGOVINE LJUDIMA U BIH

5.1. DRŽAVNI KOORDINATOR ZA BORBU PROTIV TRGOVINE LJUDIMA

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je uspostavilo osnove mehanizma koordinacije 2003. godine Odlukom o procedurama i načinu koordinacije aktivnosti na sprečavanju trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini i uspostavljanju funkcije Državnog koordinatora. Ovom odlukom se u cilju provođenja zajedničke politike i procedura nadležnih organa u Bosni i Hercegovini u oblasti sprečavanja trgovine ljudima i ilegalne imigracije, kao i efikasne koordinacije aktivnosti koje su utvrđene važećim zakonima Bosne i Hercegovine, a u nadležnosti su različitih institucija Bosne i Hercegovine, uspostavlja funkcija Državnog koordinatora.

Državni koordinator naročito je zadužen za:

1. Pripremu i predlaganje mjera Vijeću ministara BiH, mjera koje se odnose na aktivnosti sprečavanja trgovine ljudima i ilegalne imigracije;
2. Pripremu, praćenje i provođenje Akcionog plana za sprečavanje trgovine ljudima u BiH, izmjene, dopune kao i predlaganje mjera za njegovu bolju implementaciju Vijeću ministra BiH;
3. Kontinuirano izvještavanje Vijeća ministara BiH o stanju u oblasti trgovine ljudima i ilegalne imigracije;
4. Pripremu godišnjih izvještaja i informacija, kao i finansijskog plana za realizaciju planiranih aktivnosti;
5. Usaglašavanje programa i projekata koji su usmjereni na realizaciju ciljeva utvrđenih u okviru Akcionog plana za sprečavanje trgovine ljudima u BiH;
6. Organiziranje i održavanje nacionalnih referentnih sastanaka sa svim organizacijama i institucijama, domaćim i međunarodnim, a koje su uključene u aktivnosti na sprečavanju trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH.

5.2. UDARNA GRUPA ZA BORBU PROTIV TRGOVINE LJUDIMA I ILEGALNE MIGRACIJE

Udarne grupa za borbu protiv trgovine ljudima je formirana Odlukom Vijeća ministara. Odlukom je utvrđen sastav, način rada i finansiranja Udarne grupe u borbi protiv trgovine ljudima i vezane ilegalne imigracije, kao i druga pitanja od značaja za rad Udarne grupe. Udarne grupa za borbu protiv trgovine ljudima i organizirane ilegalne imigracije djeluje na području Bosne i Hercegovine na planu borbe protiv trgovine ljudima i organizirane ilegalne imigracije u skladu sa zakonom i drugim propisima Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko Distrikta BiH.

Udarne grupa formirana je u cilju uspostavljanja i unapređenja saradnje i koordinacije rada na najvišem mogućem nivou između državnih i entitetskih organa, kao i organa Brčko Distrikta BiH, i to: Tužilaštva Bosne i Hercegovine, Federalnog tužilaštva Federacije Bosne i Hercegovine, Republičkog javnog tužilaštva Republike Srpske, Javnog tužilaštva Brčko Distrikta BiH, Granične policije Bosne i Hercegovine, Državne agencije za istrage i zaštitu (SIPA), Ministarstva unutrašnjih poslova Federacije Bosne i Hercegovine, Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske, Policije Brčko Distrikta BiH, Interpola, Finansijske policije Federacije Bosne i Hercegovine, Porezne uprave Federacije Bosne i Hercegovine i Porezne uprave Republike Srpske, kao i drugih državnih, entitetskih organa i organa Brčko Distrikta BiH.

Udarne grupa je nadležna da, pod upravljanjem državnog tužitelja, u skladu sa zakonom i propisima, kao i u skladu sa zakonom utvrđenom nadležnošću organa iz sastava Udarne grupe:

1. obezbjeđuje saradnju i koordinaciju rada između nadležnih organa koji učestvuju u borbi protiv trgovine ljudima;
2. provodi istraživanja u cilju suzbijanja trgovine ljudima i vezane ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini, cilju u kojem može obrazovati operativne istražne timove, koji će neposredno saradivati u istraživanju pojedinih slučajeva trgovine ljudima s mjesno i stvarno nadležnim organima entiteta i Brčko Distrikta BiH, odnosno nadležnim organima Bosne i Hercegovine;
3. prikuplja podatke i informacije o svim otkrivenim slučajevima trgovine ljudima i vezane ilegalne imigracije, transparentno prenosi informacije i razmjenjuje podatke bitne za njeno efikasno djelovanje, osim onih podataka čije prenošenje ili objavljivanje može štetno djelovati na istraživanja koja Udarne grupa provodi;
4. koordinira rad sa Nacionalnim koordinatorom i s drugim organima na pitanjima koja zahtijevaju interakciju s međunarodnim organizacijama uključenim u borbu protiv trgovine ljudima, i s nevladinim organizacijama u Bosni i Hercegovini koje se bave zaštitom žrtava trgovine ljudima;
5. utvrđuje i realizira programe stručnog usavršavanja u cilju edukacije članova Udarne grupe radi podizanja njihove stručne osposobljenosti na što viši nivo;
6. obavlja druge operativne i administrativne poslove, koji su bitni i neophodni za borbu protiv trgovine ljudima.

Udarne grupa je dužna jednom godišnje putem Ministarstva sigurnosti BiH izvijestiti Vijeće ministara BiH o svom radu i stanju u borbi protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini. Po zahtjevu dostavlja i posebne informacije o pojedinim slučajevima iz nadležnosti Udarne grupe. Za vrijeme učestvovanja u istragama pojedinih slučajeva u borbi protiv trgovine ljudima pod nadležnosti državnog tužioca, članovi Udarne grupe su oslobođeni od redovnih dužnosti u organima u kojima su zaposleni.

5.3. REGIONALNI MONITORING TIMOVI

Svrha uspostave Regionalnih monitoring timova (RMT) je uspostavljanje dodatnih kapaciteta za poboljšavanje funkcionalnih veza između nadležnih vladinih institucija i nevladinih organizacija u Bosni i Hercegovini, koje sudjeluju u provođenju aktivnosti na suzbijanju i sprečavanju trgovine ljudima. Kroz institucionaliziranje međusobnih veza i saradnje svih subjekata uključenih u suzbijanje trgovine ljudima, posebno onih koji djeluju na regionalnom i lokalnom nivou je neophodna, imajući u vidu činjenicu da su žrtve trgovine ljudima pripadnici regionalnih i lokalnih zajednica, gdje skoro isključivo ostvaruju sva svoja prava i obaveze. Stoga, plansko i usklađeno djelovanje regionalnih i lokalnih institucija i organizacija neophodno je da bi se unaprijedio sistem identifikovanja žrtava i osigurala njihova odgovarajuća rehabilitacija, reintegracija i resocijalizacija te da bi se djelovalo preventivno na uzroke koji dovode do viktimizacije i reviktimizacije žrtava trgovine ljudima. Kroz djelovanje na regionalnom i lokalnom nivou u velikoj mjeri će se utjecati i na dostizanje odgovarajućih standarda u zaštiti žrtava, te utjecati na provođenje aktivnosti i postizanje ciljeva Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini.

Zadaci regionalnih monitoring timova su da kroz plansko i usklađeno djelovanje doprinesu efikasnosti borbe protiv trgovine ljudima, provodeći sljedeće aktivnosti:

- Prikupljanje i analiziranje informacija o trendovima trgovine ljudima na svojim područjima i vršenju stalne procjene adekvatnosti pravnog okvira, institucionalnog okvira, ljudskih i drugih kapaciteta za adekvatan odgovor na problem;
- Razvijanje kapaciteta institucija i organizacija uključenih u aktivnosti borbe protiv trgovine ljudima;
- Provođenje preventivnih aktivnosti usmjerenih na smanjenje rizika za viktimizaciju i reviktimizaciju žrtava;
- Planiranje i poduzimanje koordiniranih i usklađenih aktivnosti u kreiranju individualnih programa rehabilitacije, reintegracije i resocijalizacije identifikovanih potencijalnih žrtava trgovine ljudima, te zajedničko provođenje takvih programa.

Način uspostave zasnovan je na teritorijalnoj organizaciji Državne agencije za istrage i zaštitu BiH (u daljem tekstu: SIPA), što je i propisano članom 22. Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine. Ovakav način organiziranja Regionalnih monitoring timova nema utjecaja na stvarnu i mjesnu nadležnost svih uključenih institucija, već isključivi cilj koji ima jeste međusobno umrežavanje svih nadležnih institucija i organizacija, te zajedničku razmjenu informacija, planiranje i provođenje aktivnosti. U skladu s naprijed navedenim, uspostavljena su četiri Regionalna monitoring tima, i to: Sarajevo, Mostar, Banja Luka i Tuzla.¹³

13 Više o RMT dostupno na: http://www.msb.gov.ba/anti_trafficking/dokumenti/prirucnici/?id=6068

5.4. INSTITUCIONALNI OKVIR SARADNJE NA DIREKTHNOJ ASISTENCIJI ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA

Državni referalni mehanizam (DRM) je institucionalizirani okvir saradnje, kojim državni akteri ispunjavaju svoje obaveze da zaštite i poštuju ljudska prava žrtava trgovine ljudima, putem koordiniranja napora sa civilnim društvom. To je proces kojim se potencijalna žrtva trgovine ljudima upućuje specijaliziranim službama i kroz koji joj se pruža pomoć (OSCE/ODIHR). Osnovni ciljevi referalnog mehanizma su da se osigura poštovanje ljudskih prava žrtava trgovine ljudima te efikasan način da se žrtvi omogući pristup dostupnim uslugama.

DRM uključuje:

- državnog koordinatora (visokopozicionirani državni službenik);
- okrugli stol/grupa koju čine rukovodeći predstavnici vladinih agencija i civilnog društva, koji razvijaju preporuke za nacionalne politike i procedure u vezi sa žrtvama trgovine ljudima;
- radne grupe (ad hoc) koje se bave konkretnim pitanjima u vezi sa žrtvama.

Transnacionalni referalni mehanizam (TRM) je prekogranični mehanizam upućivanja za rješavanje pojedinačnih slučajeva prekogranične trgovine ljudima i standarda kvaliteta, kojima će se obezbijediti poštovanje zaštite podataka i poštovanja privatnosti. TRM se razvija u cilju pružanja adekvatne pomoći, potpore i zaštite žrtvama, koji bi nadležnim institucijama unutar zemalja porijekla, tranzita i krajnje destinacije omogućio bolju i kvalitetniju razmjenu podataka. Kao takav nadopunjuje i nadograđuje državni multidisciplinarni institucionalizirani koordinacijski mehanizam za borbu protiv trgovine ljudima.

Referalni mehanizam uključuje sve nadležne institucije i ovlaštene organizacije aktivne u polju sprečavanja trgovine ljudima u BiH, koje djeluju u skladu s važećim zakonodavnim okvirom te propisuje procedure u postupanju sa (potencijalnim) žrtvama trgovine ljudima u BiH u odnosu na otkrivanje i identifikaciju potencijalne žrtve, razgovor sa žrtvom i procjena slučaja, komunikacija sa nadležnim institucijama, određivanje vrste smještaja i pomoći, transport, smještaj i zbrinjavanje u sklonište ili drugu vrstu alternativnog smještaja, saradnju institucija i organizacija tokom smještaja, reintegracija, rehabilitacija, repatrijacija i resocijalizacija.

U kontekstu obaveza agencija za provođenje zakona i pravila postupanja sa (potencijalnim) žrtvama trgovine ljudima vidjeti više u Smjernicama o postupanju regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini¹⁴.

5.5 AGENCIJE ZA PROVOĐENJE ZAKONA

Uloga agencija za provođenje zakona je otkrivanje krivičnih djela trgovine ljudima, otkrivanje i identifikovanje počinitelja tih krivičnih djela, prikupljanje materijalnih dokaza, podnošenje izvještaja o počinjenom krivičnom djelu i počinitelju, kao i prosljeđivanje nadležnom tužilaštvu na odluku i dalje postupanje. U pogledu saznanja za postojanje radnji koje imaju obilježja krivičnih djela trgovine ljudima, otkrivanje žrtava

14 http://www.msb.gov.ba/anti_trafficking/dokumenti/prirucnici/?id=6068

trgovine ljudima, otkrivanje počinitelja tih krivičnih djela, značajan doprinos radu policije daju centri za socijalni rad, zdravstvene ustanove, obrazovne institucije, NVO, ostale službe i mediji, koji poduzimanjem niza radnji iz svoje nadležnosti dolaze do saznanja koja u razmjeni s policijom imaju za cilj sprečavanje i otkrivanje ovih krivičnih djela.

Agencije za provođenje zakona u BiH koje imaju nadležnost za borbu protiv trgovine ljudima organizirane su na sljedeći način: u okviru Ministarstva sigurnosti BiH, pored Odsjeka za borbu protiv trgovine ljudima i Sektora za imigraciju, koji imaju nadležnosti za djelovanje u borbi protiv trgovine ljudima, djeluju i četiri agencije za provođenje zakona. Te agencije svakodnevno poduzimaju aktivnosti borbe protiv trgovine ljudima u sklopu svojih nadležnosti, a to su:

- ✓ Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA);
- ✓ Granična policija BiH;
- ✓ Služba za poslove sa strancima;
- ✓ Direkcija za koordinaciju policijskih tijela.

Postoje i sljedeće agencije za provođenje zakona na nivou entiteta i Brčko Distrikta BiH:

Disruptivna istražna metoda - istražne metode sa svrhom uznemiravanja i obustavljanja djelatnosti: taktičke mogućnosti; mjere uznemiravanja Federalni MUP/Federalna uprava policije;

- ✓ Kantonalna ministarstva unutrašnjih poslova;
- ✓ MUP Republike Srpske;
- ✓ Policija Brčko Distrikta BiH.

5.5.1. Direkcija za koordinaciju policijskih tijela BiH

Poslovi koji su iz nadležnosti Direkcije relevantni za borbu protiv trgovine ljudima:

- komunikacija, saradnja i koordinacija između policijskih tijela BiH;
- komunikacija, saradnja i koordinacija između policijskih tijela BiH s odgovarajućim organima u Bosni i Hercegovini, a u vezi s pitanjima policijskih poslova međunarodnog karaktera ili od međunarodnog značaja, ili u vezi s pitanjima koja su u nadležnosti Suda BiH;
- komunikacija i saradnja s odgovarajućim stranim i međunarodnim organima u vezi s pitanjima policijskih poslova od međunarodnog značaja ili zajedničkog interesa;
- komunikacija, saradnja i koordinacija između policijskih tijela BiH te odgovarajućih organa u Bosni i Hercegovini s odgovarajućim stranim i međunarodnim organima;
- primjena najboljih evropskih i drugih međunarodnih praksi koje se odnose na policijska pitanja u Bosni i Hercegovini;
- standardizacija rada u vezi s policijskim pitanjima u Bosni i Hercegovini;
- dnevno objedinjavanje sigurnosnih informacija od značaja za Bosnu i Hercegovinu, ali i od značaja za obavljanje poslova iz nadležnosti policijskih tijela BiH, stalna saradnja s relevantnim policijskim i drugim tijelima i poduzimanje potrebnih mjera s ciljem koordinacije operativnih poslova policijskih tijela BiH, te dnevno praćenje stanja sigurnosti i obavještanje nadležnih policijskih i drugih tijela BiH;
- prikupljanje, praćenje, analiziranje i korištenje podataka od značaja za sigurnost Bosne i Hercegovine;
- provođenje međunarodnih ugovora o policijskoj saradnji iz nadležnosti Direkcije.

5.5.2. Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA)

SIPA je nadležna za sprečavanje, otkrivanje i istragu krivičnih djela iz nadležnosti Suda BiH, a posebno: organiziranog kriminala, terorizma, ratnih zločina, trgovine ljudima i drugih krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, te teškog finansijskog kriminala.

U organizacionoj strukturi SIPA-e su sljedeće jedinice: Kabinet direktora, Kriminalističko-istražni odjel, Finansijsko-obavještajni odjel, Centar za istraživanje ratnih zločina, Odjel za zaštitu svjedoka, Odjel za unutrašnju kontrolu, Jedinica za specijalnu podršku, Služba za operativnu podršku, Služba za administraciju i unutrašnju podršku, Služba za materijalno-finansijske poslove, regionalni uredi Banja Luka, Mostar, Sarajevo i Tuzla.

Kriminalističko-istražni odjel (KIO) radi na sprečavanju, otkrivanju i istraživanju krivičnih djela iz nadležnosti Suda BiH, pronalaženju i hapšenju počinitelja krivičnih djela i njihovom dovođenju tužitelju pod nadzorom, a po nalogu tužitelja u skladu sa Zakonom o krivičnom postupku BiH. KIO pruža operativnu pomoć Finansijsko-obavještajnom odjelu, prikuplja obavještenja i podatke o krivičnim djelima, prati i analizira sigurnosnu situaciju i pojave koje pogoduju nastanku i razvoju kriminala, organizira i obavlja kriminalističko-stručne poslove. Unutrašnje organizacione jedinice u sastavu KIO su: Odsjek za borbu protiv terorizma i trgovine ABHO (atomska-biološko-hemijskim oružjem); Odsjek za sprečavanje i otkrivanje finansijskog kriminala i korupcije; Odsjek za sprečavanje i otkrivanje organiziranog kriminala; Odsjek za sprečavanje i otkrivanje kriminala u vezi s trgovinom ljudima; Odsjek za sprečavanje i otkrivanje kriminala u vezi s opojnim drogama; Odsjek za sprečavanje i otkrivanje kriminala u vezi sa ostalim krivičnim djelima; Odsjek za kriminalističko-obavještajne poslove. Odjel za zaštitu svjedoka obavlja poslove i zadatke u skladu sa Zakonom o programu zaštite svjedoka u BiH i drugim propisima u BiH o zaštiti svjedoka, s ciljem da se osigura efikasna zaštita svjedoka prije, u toku i nakon krivičnog postupka, kako bi se svjedoku omogućilo slobodno i otvoreno svjedočenje u krivičnom postupku pred Sudom BiH.

Regionalni ured Banja Luka vrši poslove i zadatke u zoni svoje nadležnosti koja obuhvata područja: MUP-a Unsko-sanskog kantona i Centara javne bezbjednosti Banja Luka i Doboj u RS-u.

Regionalni ured Mostar vrši poslove i zadatke u zoni svoje nadležnosti koja obuhvata područja: Centra javne bezbjednosti Trebinje u RS-u i Ministarstva unutrašnjih poslova sljedećih kantona: Hercegovačko-neretvanskog, Zapadnohercegovačkog i Kantona 10.

Regionalni ured Sarajevo vrši poslove i zadatke u zoni svoje nadležnosti. Ta nadležnost obuhvata područja: MUP-a Kantona Sarajevo, MUP-ova Zeničko-dobojskog i Srednjobosanskog kantona, Bosansko-podrinjskog kantona Goražde i područje Centra javne bezbjednosti Istočno Sarajevo u RS-u.

Regionalni ured Tuzla vrši poslove i zadatke u zoni svoje nadležnosti koja obuhvata područja: Brčko Distrikta BiH, MUP-ova Posavskog i Tuzlanskog kantona u FBiH, te Centra javne bezbjednosti Bijeljina u RS-u.

U regionalnim uredima, u sastavu kriminalističko-istražnih odsjeka postoje timovi za sprečavanje i otkrivanje kriminaliteta u vezi s trgovanjem ljudima.

5.5.3. Granična policija Bosne i Hercegovine

Granična policija BiH je strukturirana s ciljem osiguravanja koordinacije svih aktivnosti na centralnom, regionalnom i lokalnom nivou, tako da pruži visoko specijalizirane usluge potrebne za izvršenje zadataka iz svoje nadležnosti, kao i da osigura razmjenu informacija između centralnih, regionalnih i lokalnih nivoa organizacionih jedinica, a one su: Glavni ured, terenski uredi, jedinice, Centralni istražni ured, specijalizirane jedinice, Centar za obuku i ostale organizacione jedinice definirane Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji.

Granična policija BiH je nadležna za provođenje Zakona o graničnoj kontroli; Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu; sprečavanje, otkrivanje i istraživanje djela koja su propisana krivičnim zakonima u BiH. I to kada su ta krivična djela usmjerena protiv sigurnosti državne granice ili protiv izvršenja poslova i zadataka Granične policije BiH, te kada se ta krivična djela moraju goniti u skladu s odredbama o zloupotrebi javnih isprava koje služe kao dokaz identiteta, o putnoj ispravi i obavezi posjedovanja vize, te odredbama o

kretanju i boravku stranaca i azilu ukoliko su počinjena prilikom prelaska granice ili su direktno vezana za prelazak državne granice.

5.5.4. Entitetske i kantonalne policije

5.5.4.1. Federalni MUP / Federalna uprava policije

U sastavu Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova djeluje Federalna uprava policije koja obavlja operativne poslove policije iz nadležnosti Ministarstva. U sastavu ove uprave je Sektor kriminalističke policije koji radi na sprečavanju i otkrivanju krivičnih djela organiziranog i međukantonalnog kriminala, kao i terorizma, neovlaštene trgovine drogom, korupcije i pranja novca, kompjuterskog kriminala, otkrivanju i dokumentiranju krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom; pronalaženju i hvatanju počinitelja navedenih krivičnih djela, te njihovom privođenju nadležnim organima. U Sektoru djeluje Odjel za borbu protiv međukantonalnog kriminala, koji u svom sastavu ima: Odsjek za imovinske delikte, Odsjek za krvne delikte, Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima i seksualne delikte i Odsjek za ratne zločine.

5.5.4.2. Kantonalna ministarstva unutrašnjih poslova

U sastavu 10 kantonalnih ministarstava unutrašnjih poslova, odnosno uprava policije, djeluju sektori kriminalističke policije u čijem sastavu su linije rada koje se bave problematikom trgovine ljudima.

5.5.4.3. MUP Republike Srpske

U Ministarstvu unutrašnjih poslova RS-a djeluje Uprava kriminalističke policije, koja vrši poslove:

- kontrole, nadzora i instruktivnog usmjeravanja rada svih organizacionih jedinica kriminalističke policije;
- vrši nadzor nad zakonitošću rada organizacionih jedinica na poslovima sprečavanja i otkrivanja krivičnih djela, pronalaženja i hvatanja počinitelja krivičnih djela i osiguranja potrebnih dokaza za uspješno vođenje krivičnog postupka;
- predlaže mjere, određuje rokove i obaveze centara javne bezbjednosti u oblasti kontrole naloženih mjera;
- prati realizaciju, predlaže sankcije i mjere unapređenja; prati, proučava i analizira stanje, kretanje i pojavne oblike kriminaliteta i primjenu kriminalističko-tehničkih metoda;
- usmjerava rad drugih organizacionih jedinica na poslovima kriminaliteta;
- poduzima mjere na unapređenju organizacije, vršenja poslova i poboljšanja efikasnosti u sprečavanju i otkrivanju kriminaliteta.

U sastavu ove uprave je Služba za suzbijanje organiziranog kriminala i korupcije, koja radi i na problematici trgovine ljudima. U sastavu MUP-a RS-a je šest centara javne bezbjednosti: Banja Luka, Prijedor, Bijeljina, Doboj, Istočno Sarajevo, i Trebinje.

5.5.4.4. Policija Brčko Distrikta BiH

Policija Brčko Distrikta BiH je institucija Distrikta i operativno je samostalna u obavljanju svih policijskih poslova predviđenih zakonom. S tim u vezi, unutar policije su utvrđene unutrašnje organizacione jedinice i njihove nadležnosti. Sa aspekta borbe protiv trgovine ljudima, najznačajnija je Jedinica kriminalističke policije, koja pod nadzorom nadležnog tužitelja organizira, planira, poduzima operativne i druge mjere na otkrivanju krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, na otkrivanju i sprečavanju imovinskih delikata, krvnih i seksualnih delikata, krivičnih djela organiziranog

kriminala i terorizma, krivičnih djela privrednog kriminala i korupcije, kao i svih drugih krivičnih djela propisanih zakonodavstvom BiH i Brčko Distrikta BiH, vrši kriminalističko-obavještajne poslove, poslove kriminalističke tehnike i kontradiverzione preglede.

5.6. Služba za poslove sa strancima (Ministarstvo sigurnosti BiH)

Služba za poslove sa strancima je upravna organizacija u sastavu Ministarstva sigurnosti BiH s operativnom samostalnošću za vođenje poslova i rješavanje pitanja iz svoje nadležnosti, osnovana radi obavljanja administrativno-upravnih i inspekcijskih poslova propisanih Zakonom o kretanju i boravku stranaca i azilu. Njena osnovna funkcija je upravljanje migracijama na prostoru BiH, a od izuzetnog je značaja za borbu protiv organiziranog kriminala, krijumčarenja, ilegalnih imigracija i trgovine ljudima. U sastavu Službe je šesnaest terenskih centara, koji obavljaju poslove iz nadležnosti ove službe. Značajna uloga Službe u borbi protiv trgovine ljudima je u pružanju pomoći i zaštite za strance žrtve identifikovane u Bosni i Hercegovini, reguliranju njihovog statusa boravka i organiziranju i provođenju dobrovoljnog povratka žrtava u njihove zemlje porijekla.

6.

ŠESTI SAT NASTAVE

OTKRIVANJE I SUZBIJANJE KRIVIČNIH DJELA TRGOVINE LJUDIMA: ISTRAŽNE TEHNIKE I NJIHOVA PRIMJENJIVOST U OTKRIVANJU I SUZBIJANJU TRGOVNE LJUDIMA

(REAKTIVNA, PROAKTIVNA, DISRUPTIVNA ISTRAŽNA
TEHNIKA I PARALELNA FINANSIJSKA ISTRAGA)

Trgovina ljudima je često prekogranična kriminalna aktivnost koja zahtijeva formalizirane, brze i efikasne kanale međunarodne policijske saradnje i uspostavljene kontakte agencija za provođenje zakona te njihovo međusobno povjerenje i usklađeno djelovanje. Radi svega navedenog i širokog spektra sigurnosnih prijetnji koje predstavlja trgovina ljudskim bićima, zahtijeva se brz, snažan i profesionalan odgovor agencija za provedbu zakona.

6.1. ISTRAŽNI PRINCIPI

Mogućnosti istrage zavise od geografskih, strukturalnih i komercijalnih komponenti koje sačinjavaju kriminal trgovine ljudima. Geografski, mogućnosti i pravci istrage zavise od toga da li se istraga provodi u zemlji porijekla, tranzita ili odredišta, odnosno da li se istraga provodi u fazi regrutacije, transporta ili eksploatacije. Ukoliko se istraga provodi u zemlji porijekla moguće je istraživati segmente regrutacije žrtava. U zemlji tranzita moguće je istraživati samo segment transporta, dok je u zemlji odredišta moguće istraživati segmente prijema i eksploatacije žrtava.

U sklopu cijelog procesa trgovine, komercijalne komponente se pojavljuju u jednoj ili više faza obavljanjem jedne od sljedećih aktivnosti: reklamiranja kao dijela procesa regrutacije ili eksploatacije; iznajmljivanja objekata; transport; pribavljanja ličnih i putnih dokumenata; komunikacija radi organiziranja regrutacije i eksploatacije i finansijske transakcije vezane za sve gore navedeno. Da bi se odvijala trgovina ljudima i eksploatacija bilo kojeg oblika, moraju se koristiti neke ili sve od ovih aktivnosti jer svaka od njih će napraviti dokaze, što je svakako slaba tačka trgovaca, koja se mora iskoristiti.

U procesima trgovine ljudima aktivnosti se obavljaju i dokazi se mogu pronaći na brojnim mjestima i u svim poznatim oblicima: javni prostori, ulica, privatni stan, noćni klub, privatne kuće, saloni za masažu, taksisti službe, radionice, poljoprivredna imanja, gradilišta, zdravstvene ustanove, imigracione službe, carinske i granične službe, zdravstvene ustanove i slično.

Obavještajni podaci i dokazi mogu se osigurati u ličnim kontaktima s brojnim licima. Ovdje se ne misli samo na prostitutke i povezane uposlenike, kao što su recepcioneri u salonu, baru ili hotelu, nego i na profesionalce kao što su agenti za reklamiranje, agenti za nekretnine, službenici na graničnim prijelazima, carinarcima, imigracionim uredima, agencijama za posredovanje u zapošljavanju, uposlenicima u raznim kompanijama, bankama i slično. Ovi lični kontakti, također, stvaraju nezavisne dokumentovane tragove koji se mogu pronaći, analizirati i koristiti kao dokazi, kao što su ugovori o iznajmljivanju, putne

karte i lični dokumenti, vize, zabilješke o prelasku granice, radne i boravišne dozvole, detaljni telefonski računi i bankovni depoziti i dokumenti o transferu.

Dokazi će se stvarati tokom svih ovih procesa trgovine ljudima, omogućavajući istražiteljima da u potpunosti utvrde činjenice i prikupe dokaze, spase žrtve, identifikuju i oduzmu dobit ostvarenu kriminalnom djelatnošću.

6.2. ISTRAŽNE METODE

U istraživanju krivičnih djela trgovine ljudima i povezanih krivičnih djela moguće je primjenjivati tri istražna metoda te provoditi paralelnu finansijsku istragu:

- **Reaktivna istraga**, zasnovana na žrtvi, njenoj prijavi i saradnji;
- **Proaktivna istraga** – zasnovana na prikupljanju obavještajnih podataka;
- **Disruptivna istraga** – metoda koja se primjenjuje kada reaktivna i proaktivna metoda nisu odgovarajuće.

Reaktivna istražna metoda

Reaktivna istraga u fokusu ima žrtvu, što zahtjeva vrlo jasne humanitarne i pravne dužnosti istražitelja te tretiranje žrtve s punim poštovanjem njenih osnovnih ljudskih prava. Pored provođenja istražnih radnji, istražitelj u ovim slučajevima mora posvetiti punu pažnju prije svega sigurnosti žrtve i njoj bliskih osoba, što podrazumijeva konstantno vršenje procjene njihovog sigurnosnog rizika. Sigurnost i mogućnost osvete žrtvama i njihovim porodicama će uvijek biti odlika trgovine ljudima i nikada se neće moći u potpunosti isključiti kao faktor rizika. Ipak, dužnost istražitelja je da osigura da se faktori rizika za svaki slučaj procjene od početka i da se proces procjene kontinuirano pregleda i ažurira. Uspjeh ovakvog metoda istrage je uvijek rizičan s obzirom na stalnu opasnost da žrtva može odustati od saradnje, najčešće zbog straha ili društvene stigme.

Osnovni preduvjet za uspjeh jeste postignuti nivo međusobnog povjerenja žrtve i istražitelja. Stoga, istražitelj sve vrijeme treba biti u potpunosti otvoren i iskren sa žrtvama, tako da su one u potpunosti svjesne pitanja, odgovornosti, potencijalnih posljedica i rizika koji su vezani za bilo koju odluku koja se može tražiti od njih. Saradnja u istrazi uvijek uključuje element rizika za žrtve trgovine, a moguće i za njihove porodice. Od vitalne je važnosti da su žrtve u potpunosti upoznate sa svim pitanjima i rizicima koji su vezani za bilo koju odluku, koju istražitelj može tražiti od njih, tako da imaju sve informacije koje su potrebne za donošenje te odluke. Prevara žrtava je stalna tema u kontekstu analize pojava oblika krivičnih djela trgovine ljudima: nikada se ne treba javiti situacija gdje žrtve trgovine, koje su prevarili trgovci, mogu opravdano tvrditi da su ih službenici za sprovedbu zakona također prevarili.

Dužnost istražitelja je da bude siguran da su žrtve u potpunosti informirane o pomoći koja im je na raspolaganju i da su u mogućnosti da stupe u kontakt s relevantnim organizacijama. Žrtve trgovine se možda nikada neće oporaviti od fizičkog, seksualnog i psihološkog zlostavljanja koje su pretrpile. Ipak, važno je da im se da puni pristup postojećim službama za brigu da im pomogne u procesu oporavka.

Proaktivna istražna metoda

Osnovna karakteristika proaktivne istražne metode jeste da ona omogućuje istragu bez (isključivog) oslanjanja na saradnju i svjedočenje žrtava. Upotrebljavajući kombinacije prikupljanja obavještajnih

podataka, ljudskog i tehničkog nadzora, prikriivenih istražitelja i standardnih istražnih tehnika, moguće je identifikovati trgovce i njihov kriminalitet, te prikupiti dovoljno dokaza za njihovo krivično procesuiranje. Korištenje proaktivne istražne metode je ujedno i priznanje da postoje stvarne i velike poteškoće s kojima se susreću žrtve trgovine, koje možda i žele svjedočiti protiv svojih izrabljivača, ali koje su onemogućene da to urade zbog straha od osвете prema sebi i svojim najbližim. Proaktivna metoda daje mogućnost borbe protiv trgovaca a da nije neophodno da žrtve podnesu prijavu o krivičnom djelu i same obezbijede dokaze. Korištenjem proaktivne metode ne namjerava se eliminirati žrtva iz istrage. Svjedočenje žrtve će uvijek biti primarni izvor kvalitetnih dokaza, ali se mora uzeti u obzir da su svjedočenja žrtava neizbježno povezana s pitanjima straha, osвете počinitelja, nesigurnosti žrtve i drugim okolnostima koje mogu umanjiti dokaznu snagu iskaza žrtve. Proaktivnu metodu možda nije uvijek moguće primijeniti u svakoj situaciji, jer proaktivne operacije mogu biti intenzivne po pitanju resursa, mogu dugo trajati i biti skupe. Ali, uzimajući u obzir veoma teške posljedice trgovine ljudima, prije svega po pitanju kršenja ljudskih prava i sloboda i strateške prijetnje koju trgovina predstavlja za društvo, troškovi se mogu uvijek argumentirano opravdati.

Dosadašnja iskustva su pokazala da je proaktivna metoda vrlo efikasna u borbi protiv trgovaca. Trgovci vide žrtve kao komercijalnu robu koja se regrutira, transportira i iskorištava radi stvaranja prihoda, jer trgovina ljudima je samo kriminalni biznis, koji se na kraju svede samo na novac. Trgovci redovno mijenjaju **modus operandi**, maršute, identitete i koriste razne taktike da maksimiziraju profit i izbjegnu otkrivanje. Ali postoji jedan segment ovog kriminala koji ne mogu zapostaviti ako žele da njihov posao bude profitabilan, a to je potreba da se proizvod odnosno usluga žrtve trgovine ponudi na tržištu. Kao i kod svih komercijalnih aktivnosti, koje zahtijevaju prodaju dobara, trgovina ljudima se ne može izvršiti a da se roba ne ponudi na tržištu. Da bi se roba ili usluga prodali o tome se moraju dostaviti informacije i ponude potencijalnim kupcima. Nema trgovine ljudima i nema zarade od nje ako klijenti nisu upoznati o raspoloživosti roba i usluga žrtava, a ovo se može postići samo putem reklamiranja, bez obzira da li je ono jednostavno prenošenje informacija usmenim putem na ulici ili sofisticirani način reklamiranja na internetu. Ova neophodna aktivnost je slaba tačka za sve trgovce i oni joj ne mogu pobjeći. U tom smislu, nudenje usluga žrtve trgovine ljudima je važan momenat za započinjanje proaktivnih istražnih aktivnosti, jer je to ujedno jako važan izvor podataka i obavještenja o krivičnom djelu do kojih policijski istražitelji mogu doći samostalnim radom, bez da im se krivično djelo trgovine ljudima prethodno formalno prijavi. Ako istražitelj zna gdje početi tražiti, moći će identifikovati i locirati trgovinu ljudima i na kraju će moći locirati i trgovce.

Disruptivna istražna metoda

Disrupcija, odnosno ometanje kriminalne aktivnosti, ne pruža rješenje i može samo privremeno riješiti situaciju i premjestiti problem na drugu lokaciju. Da bi uspjela, disruptivna metoda treba koristiti inovativne i kreativne taktike, koje će stvoriti brojne i svakodnevne probleme, tako da trgovcima ljudima postane veoma otežano i skoro nemoguće da nastave sa svojim kriminalnim aktivnostima.

Disruptivna metoda može biti posebno odgovarajuća i upotrebljava u situacijama kada je rizik po žrtve toliko visok i neposredan da zahtijeva trenutni odgovor. Takav trenutni odgovor će naravno onemogućiti bilo kakve proaktivne istražne mjere u budućnosti, a disrupcija se poduzima i kada proaktivna metoda nije isplativa iz operativnih razloga, kao što su situacije gdje je nadzor meta nepraktičan ili gdje je nemoguće ostvariti tajni ulazak u mrežu ili kada postoji nedostatak resursa za proaktivno djelovanje. Nekada disruptivna metoda može biti i odgovor na traženje akcije od stanovnika zajednice gdje se trgovina događa ili od zainteresiranih grupa građana.

7.

SEDMI SAT NASTAVE

**REAKTIVNA ISTRAŽNA
METODA: REAKTIVNE
ISTRAŽNE METODE
-PROCJENA RIZIKA
ZA ŽRTVE, POTREBE
ŽRTAVA SVJEDOKA,
PRAVA ŽRTAVA,
PODRŠKA ŽRTVI**

Krivična djela trgovine ljudima karakterizira činjenica da kao posljedicu imaju niz teških oblika kršenja ljudskih prava žrtava, uključujući u nekim slučajevima i lišavanje života. Zato primarni fokus službi za provođenje zakona treba biti usmjeren na operativne tehnike koje najbolje mogu omogućiti njihovim službenicima spašavanje i pomoć žrtvama trgovine ljudima. Službenici za provođenje zakona imaju jasnu dužnost da reaguju što je prije moguće, kada identifikuju žrtvu trgovine ili kada žrtva pruži obavještajne podatke ili dokaze vezane za trgovinu.

Žrtve mogu biti identifikovane u raznim životnim situacijama, na razne načine i od strane raznih lica, bilo da se radi o službenicima policije, zdravstvenim radnicima, inspeksijskim organima, članovima porodice ili građanima. Nekada žrtva pobjegne od trgovaca i potraži pomoć policije. Nekada policija otkrije i identifikuje žrtvu tokom obavljanja poslova nepovezanih s trgovinom, a nekada policija spasi ili identifikuje žrtvu tokom specifične istrage protiv trgovine ljudima. Dešava se i da policija sazna za žrtvu od drugih službi ili pojedinaca.

7.1. PROCJENA RIZIKA

Agencije za provođenje zakona imaju dužnost reagiranja nakon identifikovanja potencijalne žrtve trgovine ljudima, dok će radnje koje se poduzimaju ovisiti od procjene rizika, a koja mora početi čim se dobiju informacije o potencijalnoj žrtvi.

Zaštita žrtve je najosjetljivije pitanje s kojim se suočava istražitelj jer lična sigurnost čak i životi žrtve i njenih najbližih mogu biti ugroženi i mogu ovisiti od profesionalizma istražitelja. S obzirom da se rizik nikad ne može u potpunosti eliminirati u ovakvim slučajevima, treba konstantno imati na umu da je zaštita žrtve svjedoka kritičan faktor u procesu procjene rizika i ukoliko se ne može osigurati adekvatna zaštita, žrtvi se ne treba dozvoliti da saraduje.

Procjena rizika se uvijek treba provoditi u odnosu na tri kategorije žrtava: otkrivene žrtve za koje se saznalo; druge neotkrivene žrtve koje se i dalje eksploatišu; i druge potencijalne žrtve koje su možda na ivici da postanu predmeti operacija trgovine i eksploatacije.

Nivo rizika se mora procijeniti, kako u kontekstu postojećeg rizika za sigurnost žrtava i njihovih najbližih od moguće osвете osumnjičenih, tako i u kontekstu novih ili dodatnih rizika koji se mogu javiti kao rezultat reakcije osumnjičenih na pokretanje i provođenje istrage.

Ključna pitanja pri procjeni rizika su :

1. Koliki je rizik za trenutnu žrtvu?
2. Da li postoje druge neotkrivene žrtve koje treba uzeti u obzir – ako da, koji je nivo rizika za njih?
3. Da li su druge potencijalne žrtve u jasnoj opasnosti – ako da, koji je nivo rizika za njih?
4. Da li je nivo rizika za trenutne, neotkrivene ili potencijalne žrtve tako visok da je potrebna trenutna intervencija?
5. Ako ne, da li se može kontrolirati nivo rizika na siguran način dok se provodi proaktivna istraga da se spasi trenutna žrtva i bilo koja neotkrivena ili potencijalna žrtva, kao i da se procesuiraju trgovci?
6. Ili, ako proaktivna istraga nije moguća, da li se može sigurno kontrolirati nivo rizika za trenutnu i bilo koju neotkrivenu ili potencijalnu žrtvu, ako se primjenjuje disruptivna strategija protiv trgovaca?

Od odnosa i spremnosti žrtava da saraduju zavisit će i procjena rizika, koja će biti različita za žrtve koje ne saraduju, žrtve koje djelimično saraduju i žrtve koje u potpunosti saraduju. Pri procjeni rizika potrebno je u obzir uzeti sljedeća specifična pitanja:

1. Ako se žrtva otkrije u svojoj zemlji, da li je sigurno da se vrati kući i da li bi kući bila izložena riziku od napada, osвете, pritiscima da promijeni izjavu/svjedočenje i/ili bi bila ponovo predmet dalje trgovine? Ako nije sigurno, može li se ovaj rizik umanjiti – da li postoji neophodni kapacitet za podršku da bi se žrtve zaštitile?
2. Ako se žrtva otkrije u zemlji tranzita ili odredišta, da li je po nju rizično da se deportira ili vrati u zemlju porijekla? Ako nije sigurno, može li se ovaj rizik umanjiti – da li postoji neophodni kapacitet za podršku da bi se žrtve zaštitile?
3. Ako su žrtve uhapšene zbog prekršaja kao što su ilegalni ulazak i boravak u zemlji ili posredovanje u svrhu prostitucije, ili neki drugi prekršaj povezan sa statusom žrtve, da li ih treba deportirati ili krivično goniti zbog toga? Da li bi se javio rizik od trgovaca jer su uhvaćene i krivično gonjene? S druge strane, da li bi bile pod rizikom ako ne bi bile krivično gonjene, jer bi trgovci posumnjali da je rezultat nepostojanja sudskog procesa ili deportacije njihova saradnja s policijom?
4. Da li postoje socijalni, kulturni ili vjerski faktori zbog kojih bi repatrijacija bila rizična, npr. da li se žrtva vraća porodici koja ju je prodala? Da li vjera žrtve znači da je pod rizikom ako je vraćena kući kao žrtva trgovine koja je bila prisiljena na prostituciju? Da li će biti socijalno isključena u svojoj sredini zbog trgovine?

Procjenu rizika treba izvršiti što je prije moguće kada se otkrije žrtva ili po dobijanju obavještajnih podataka ili dokaza od žrtve ili treće strane, a rizici se trebaju kontinuirano procjenjivati. Kontinuirana procjena je vrlo

važna jer se poslije inicijalne procjene, faktori rizika moraju revidirati u svakom stadiju istrage, a posebno neposredno prije bilo koje operacije hapšenja ili kada će se žrtvina saradnja otkriti odbrani trgovca.

7.2. ŽRTVE KOJE NE SARADUJU

Bez obzira na to da li saraduju s policijom i bez obzira na rezultate procjene rizika, žrtve imaju pravo na trenutnu zaštitu koja obuhvata fizičku sigurnost, ljekarsku i psihološku pomoć. Takva pomoć se treba pružiti uvijek i nikada ne treba zavisiti od dogovora o saradnji s policijom.

Nakon pružene zaštite i ljekarske i psihološke pomoći u postupanju sa žrtvama koje ne saraduju, vrlo brzo će se pojaviti dilema da li pokretati krivični postupak, da li rješavati odgovarajući status žrtve ili, ako je u pitanju strana žrtva, da li žrtvu treba repatriirati.

Kada je ipak krajnji ishod postupka žrtvin povratak, postoje dalje mjere koje se trebaju uzeti u obzir za pomoć žrtvama, iako su odbile da pomognu istražitelju. One ostaju ranjive žrtve zločina i zaslužuju pomoć. Da bi se umanjio ovaj rizik, u saradnji s vladinim ili nevladinim agencijama u zemlji porijekla nastoje se napraviti aranžmani da se žrtva sačeka i da joj se pomogne prilikom dolaska kući. Ovakav postupak ipak zavisi od toga da li se žrtva slaže s tim. Stoga, s žrtvom se uvijek treba konsultirati i treba se tražiti njena dozvola i pisana potvrda.

Prije organiziranja povratka strane žrtve, vrši se procjena rizika za povratak, koja treba dati odgovore na pitanja: da li je ova opcija sigurna za žrtvu; da li je organizacija, koja će pružiti pomoć i podršku žrtvi nakon dolaska u zemlju porijekla, sigurna i pouzdana i da li ima odgovarajući kapacitet za podršku žrtvi; i slično.

7.3. ŽRTVE KOJE OGRANIČENO SARADUJU

Svi faktori rizika, koji su prisutni kod žrtve koja ne saraduje, prisutni su i kod žrtve koja ograničeno saraduje. Dodatno se treba procijeniti koliko obavještajni podaci, koje je dala žrtva, mogu ugroziti trgovce, da li su podaci koje je dala poznati samo toj žrtvi ili se mogu otkriti na drugi način ili putem drugih izvora. Ako se obavještajni podaci mogu saznati samo od te specifične žrtve, i ako se odluči početi istraživati, potrebno je procijeniti koji su rizici za žrtvu i da li se mogu kontrolirati. Potrebno je uzeti u obzir da li žrtve imaju ranjive voljene osobe koje bi bile pod rizikom ako se počne istraživati, gdje su, da li se rizik može kontrolirati i da li postoji kapacitet za njihovu zaštitu. Dodatni rizik je prisutan ako obavještajni podaci, koji su dobijeni, ne mogu doći ni od jednog drugog izvora i zbog toga bi trgovci sigurno otkrili da žrtva saraduje čim bi istražitelji počeli djelovati, koristeći te podatke. Iz svih činjenica i obavještajnih podataka koje pruži žrtva i drugi izvori, na kraju je potrebno procijeniti da li je nivo rizika, koji predstavljaju trgovci, toliko velik da se žrtvama ne treba dozvoliti da saraduju na bilo koji način, jer su prisutni rizici toliko ozbiljni da se ne mogu kontrolirati.

Procjena rizika se vrši u odnosu na postojeće mehanizme zaštite i njihove kapacitete, te se stoga mora oslanjati na odredbe zakona o zaštiti ugroženih svjedoka i svjedoka pod prijetnjom, kao i Zakona o programu zaštite svjedoka.

Ako procjena rizika ukaže da je rizik visok i da se ne može kontrolirati i ako se ne može u potpunosti prikriti identitet žrtve i njena uloga, može biti neophodno da se ne poduzima akcija koja bi ugrozila žrtvu.

Ako žrtva saraduje tako što pruža obavještajne podatke ali ne dokaze, istražitelj će zabilježiti sve obavještajne podatke, procijeniti ih i prosljediti. Pritom treba imati na umu da će ovakva žrtva biti vremenski ograničeno na raspolaganju. Žrtva koja ograničeno saraduje bit će ubrzo vraćena u svoju sredinu ili repatriratana u svoju zemlju, gdje možda više neće biti dostupna za razgovore ili će takve razgovore izbjegavati.

7.4. ŽRTVE KOJE SARADUJU

Pri procjeni rizika za žrtve, koje su spremne da daju pisane izjave i da svjedoče pored faktora rizika koji se uzimaju u obzir kod žrtava koje ne saraduju i žrtava koje ograničeno saraduju, potrebno je uzeti u obzir i sljedeće: u slučajevima gdje je faktor rizika veliki, da li su dokazi i svjedočenje žrtve neophodni, mogu li se dobiti iz drugih izvora, te da li će krivični postupak biti nemoguć bez njih.

Kao dio procjene rizika u slučaju žrtve koja saraduje, gdje je cilj sudski proces, potrebno je uzeti u obzir: koji su motivi iza žrtvine saradnje, da li će žrtva biti kredibilan svjedok, da li se dokazi mogu kolaborirati, da li je žrtva dovoljno jaka da prođe kroz sudski proces. Ako odgovor na bilo koje od ovih pitanja dovodi u pitanje uspješnost sudskog procesa, treba veoma pažljivo procijeniti da li žrtvi treba omogućiti da ikako saraduje.

Rezultati procjene rizika mogu sugerirati različite odluke. Ako je potreba za saradnjom žrtve jača od faktora rizika i ako se faktori rizika mogu kontrolirati, onda se može odobriti nastavak saradnje. Ukoliko su faktori rizika veći od važnosti ovog dokaza za ishod sudskog postupka, u tom slučaju treba odbiti saradnju i iskoristiti obavještajne podatke koje pruža incijalna izjava.

7.5. ŽRTVA KAO SVJEDOK

Uspjeh reaktivne istrage, zasnovane na saradnji sa žrtvom, uveliko ovisi od tretmana žrtve koja je uklonjena iz trenutne opasnosti i koja se složila dati izjavu i svjedočiti pred sudom. Stoga je vrlo važno da se takva žrtva tretira u skladu s tri osnovna principa: tretirati žrtvu sa osjećajem i profesionalno s punim poštovanjem njenih ljudskih prava; stvoriti optimalne uvjete u okviru kojih žrtva može pružiti svoje dokaze i svjedočiti na način koji minimizira neizbježnu traumu koju proces donosi; pridržavati se ovih principa ne samo kao humanitarne i profesionalne dužnosti, nego i zato što će takav odnos maksimizirati potencijal žrtve da svjedoči i tako doprinese osudi trgovaca, koji su krivi za njenu patnju.

Osnova za humani i profesionalni tretman žrtve je pružanje pomoći i podrške koja mora uključiti: hitne medicinske, psihološke i sigurnosne potrebe žrtve; hitni forenzički medicinski pregled s žrtvinom

dozvolom, ako navodi uključuju seksualno i/ili druge vrste fizičkog napada; hitno reguliranje boravišnog statusa, ukoliko je žrtva stranac; stalno obavještanje žrtve o pitanjima sigurnosti i zaštite te uzimanje u obzir njenih strahova i zabrinutosti; zadovoljavanje osnovnih životnih potreba kao što su smještaj, ishrana, higijenske potrebe, finansijska podrška i pravno savjetovanje.

Vrlo je izvjesno da će žrtva trgovine biti teško traumatizirana seksualnim, fizičkim i psihološkim zlostavljanjem u nekom dužem vremenskom periodu. Zbog toga je prvenstveno treba uputiti na pregled i procjenu od strane stručnog medicinskog osoblja i psihologa. Žrtvi treba biti dozvoljeno da odabere spol doktora i ovaj izbor treba nastojati ispoštovati kada god je moguće. Takav pregled će zahtijevati pismeno odobrenje žrtve ili njenog staratelja. Povrede i tragovi zlostavljanja na žrtvi se trebaju dokumentovati i fotografirati. Procjena fizičkih ozljeda će biti relativno jasna u poređenju sa psihološkim povredama, koje žrtva vjerovatno ima. Profesionalno i vješto savjetovanje će najvjerovatnije biti potrebno duži vremenski period.

Nakon što bude spašena od trgovaca ljudima, žrtvi će trebati osigurati osnovne životne potrebe na koje istražitelj mora obratiti pažnju. Trebat će joj siguran smještaj i sve što on podrazumijeva, reguliranje boravišnog statusa ukoliko je žrtva stranac i finansijska podrška. Od žrtve se ne može očekivati da se skoncentrira na saradnju s policijom dok joj ne budu zadovoljene ove osnovne potrebe. Pružanje ove vrste asistencije spada u nadležnost drugih tijela, koja su izvan policijskih tijela, a koja su nadležna za pružanje ove vrste asistencije žrtvama.

Dosadašnje iskustvo u Bosni i Hercegovini i mnogim drugim zemljama je pokazalo da su nevladine organizacije u najboljem položaju da odgovore na ove potrebe i da bi istražitelj trebao uspostaviti kontakt s njima što prije. Ministarstvo sigurnosti je uspostavilo mrežu s nevladinim organizacijama koje smještaju i pružaju pomoć stranim žrtvama, dok je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice uspostavilo mrežu nevladinih organizacija koje upravljaju sigurnim kućama u kojima se pruža pomoć i zaštita državljanima Bosne i Hercegovine. Stoga se u kontaktima s ova dva Ministarstva može iznaći odgovarajuće rješenje i odabrati adekvatna sigurna kuća, koja će najviše odgovarati prije svega potrebama žrtve, a zatim i potrebama vođenja dalje istrage o trgovcima koji su eksploatirali žrtvu. Između nadležnih ministarstava i nevladinih organizacija koje upravljaju sigurnim kućama za žrtve trgovine ljudima su zaključeni protokoli o saradnji, koji regulišu sva pitanja funkcioniranja, upućivanja i podrške žrtvama trgovine.

Prava žrtava

U odnosu na procedure i prava žrtava pogledati Module 7 i 8 Priručnika. Kao i svaka druga žrtva kriminala i žrtva trgovine ljudima ima pravo na potpunu tajnost. Stoga će se žrtva upitati, prije uključivanja u bilo koji oblik pomoći, da li pristaje na to, a posebno kada se upućuje u partnersku organizaciju koja pruža podršku žrtvama. Od žrtve će se zatražiti pismena saglasnost o tome. Dužnost istražitelja je da inicira kontakt s organizacijom koja će prihvatiti žrtvu i osigurati siguran privremeni smještaj, dobivanje pomoći i odgovarajuće podrške. Smještanje treba izvršiti u što kraćem roku nakon spašavanja žrtve, kako bi se žrtva odmorila i uz pomoć osoblja sigurne kuće oporavila i pripremila za saradnju sa istražiteljima. Treba omogućiti žrtvi vremenski period da sagleda svoju situaciju. Onda ona može procijeniti sva pitanja kao što su status boravka i rizici za sigurnost, koji će biti vezani za njenu saradnju. O cijelom procesu saradnje žrtva i istražitelj trebaju otvoreno i iskreno razgovarati, na neutralnom terenu u prisustvu neovisnog savjetnika, koji može savjetovati i pomoći žrtvi. Žrtvi treba biti omogućeno da dobije pravni savjet od neovisnog savjetnika prije donošenja potpuno razmotrene odluke.

Međutim, u vremenu dok se žrtva oporavlja i razmišlja šta odlučiti, istražiteljima se može desiti problem i vremenski tjesnac s postupanjem u istrazi, pogotovo ako su osumnjičeni uhapšeni i pritvoreni prije nego žrtva donese odluku. Radi se o tzv. "periodu refleksije", unutar kojeg se sa žrtvom intenzivno radi sa ciljem da ona sama donese odluku o tome je li žrtva trgovine ljudima, hoće li i u kojem obliku učestvovati u krivičnom postupku i koju vrstu prava i asistencije očekuje u tom smislu. Nastojanje istražitelja da osigura dokaze može rezultirati u uskraćivanju prava žrtvi da donese odluku o procesu, jer bi hapšenje otkrilo trgovcima da ona saraduje s policijom. Ovo kao posljedicu može imati nastojanje trgovaca da pronađu žrtvu i spriječe je da saraduje s policijom, kao i da joj se osvete. Strah od takvih situacija je ključni element koji žrtva procjenjuje prilikom donošenja svoje odluke.

Isto tako, ako se odloži akcija dok žrtva ne donese odluku, osumnjičeni trgovci mogu pobjeći, uništiti ili sakriti dokaze, što za krajnji rezultat ima onemogućavanje efikasne istrage. Ne postoje jasna pravila koja mogu olakšati donošenje pravilne odluke za istražitelja i uvijek je pitanje pronalaska balansa između dva prioriteta, koji se u svakom slučaju moraju posebno sagledati.

Forenzički ljeakarski pregled

U najvećem broju slučajeva, seksualno ili fizičko zlostavljanje žrtava trgovine ljudima bit će vezano za događaje koji su se desili izvjesno vrijeme prije nego što je žrtva spašena i stoga je potrebno zahtijevati hitnu ljeakarsko-forenzičku akciju. Ali, to se ne smije zanemariti, isto kao ni činjenica da je neizvjesno kada će žrtva početi otvoreno pričati svoju priču istražitelju. Ako okolnosti dozvole, period refleksije treba početi prije nego istražitelj uzme dokaze od žrtve, ukoliko ne postoji potreba za hitne ljeakarsko-forenzičke preglede. Te preglede potrebno je obaviti ako je žrtva od početka izjavila da je bila seksualno i/ili fizički napadnuta.

Stoga je najsvrsishodnije i najkorisnije obaviti forenzički ljeakarski pregled što je prije moguće, naravno uz poštovanje procedure prema Zakonu o krivičnom postupku i uz pismeno dati pristanak žrtve. Cilj ovakvog postupanja je da se utvrdi postojanje i vrsta tjelesnih ozljeda i da se odredi njihova medicinsko-pravna kvalifikacija, zatim da se uoče i pravno-tehnički fiksiraju i osiguraju tragovi i vidljive povrede, da se pronađu tragovi koji ukazuju na seksualnu eksploataciju, ukoliko su prisutni i ako se mogu očekivati, te da se izvrši opća medicinska evalaucija oštećene osobe radi eventualnog nastavka medicinskog tretmana.

Status žrtve stranca

Kada je žrtva stranac jedno od njenih prava jeste da joj se reguliše status u zemlji u kojoj je bila eksploatirana. Veoma je važno riješiti ova pitanja da bi se izbjeglo njeno kompromitiranje od strane odbrane trgovaca pred sudom, pod izgovorom da je žrtva pristala svjedočiti da bi izbjegla krivično gonjenje i/ili da osigura dozvolu da boravi u zemlji.

Stoga je neophodno stupiti odmah u kontakt s nadležnim tužilaštvom i Službom za poslove sa strancima, da bi se sagledale obje teme na etički i transparentan način, tako da donesena odluka može podnijeti upite na sudenju. Krivično zakonodavstvo i Zakon o boravku i kretanju stranaca i azilu Bosne i Hercegovine sadrže odredbe koje omogućavaju da se žrtva trgovine ljudima oslobodi od krivičnog gonjenja za krivična djela koja je počinila u statusu i okolnostima trgovine ljudima, te dodjeljivanje privremene boravišne dozvole na humanitarnoj osnovi za žrtve trgovine ljudima.

Podrška žrtvi

Sklonište

Prakse pružanja privremenog skloništa su raznovrsne. Vjerovatno najbolje rješenje su sigurne kuće, kojima upravljaju nevladine organizacije koje su se specijalizirale u podršci žrtvama trgovine. Osoblje takvog skloništa je obično potpuno svjesno pitanja sigurnosti i iskusno je u postupanju s visoko rizičnim slučajevima. U svakom slučaju, i dalje će biti istražiteljeva odgovornost da procijeni da li organizacija, o kojoj je riječ, ima kapacitet da zadovolji žrtvine sigurnosne potrebe i da odluči u koje će sklonište smjestiti žrtvu.

Nakon smještanja žrtve, istražitelj u saradnji sa osobljem skloništa treba dogovoriti sve detalje pružanja podrške žrtvi. Isto tako, treba biti u stalnom kontaktu sa osobom koja će ispred skloništa biti određena da vodi slučaj.

U nekim posebnim slučajevima dodatne podržavajuće mjere mogu biti dodijeljene žrtvi, poput davanja mobilnog telefona žrtvi i ličnog alarma za paniku, u kombinaciji s hitnim kontakt brojevima. Važno je da se i žrtva upozna s važnošću njene uloge i s odgovornošću po sopstvenu sigurnost. Žrtvi treba dati jasna uputstva: da izbjegava područja gdje se osumnjičeni i njihovi saradnici mogu okupljati; da ne odaje adresu ili kontakt brojeve skloništa nikome prije nego što se posavjetuje sa istražiteljem i osobljem skloništa; bude vrlo oprezna u komunikaciji sa svojom porodicom ili prijateljima, ako ta komunikacija može dovesti do otkrivanja njene trenutne lokacije.

Komunikacija s porodicom

Pitanje komunikacije s porodicom je posebno osjetljivo pitanje. Prirodno je da žrtva želi razgovarati sa svojim voljenim, ali to isto može dovesti u pitanje njenu sigurnost. Ne smije se zanemariti mogućnost da ti kontakti budu pod nadzorom trgovca ljudima, kako bi saznali gdje je žrtva. Isto tako postoji rizik za sigurnost njene porodice, koja može biti ugrožena takvim kontaktima. U svakom slučaju, imajući u vidu važnosti podrške i osjećanja koje žrtva može imati od strane porodice, treba omogućiti takve kontakte uz poduzimanje svih mjera predostrožnosti sigurnosne prirode. U tom pravcu može se uspostaviti saradnja s policijskim agencijama u području gdje živi žrtvina porodica ili saradnja između nevladinih organizacija. U svakom slučaju, prije donošenja bilo kakve odluke i njene realizacije, žrtvina poimanja i želje se trebaju imati u vidu i uzeti u razmatranje.

Tekuće socijalne potrebe; smještaj, financijska podrška i savjetovanje

Nevladine organizacije ovlaštene od strane nadležnih ministarstava su te koje su imaju najbolji kapacitet da zadovolje socijalne potrebe žrtava. Policija nema odgovarajuće obučeno osoblje, ni vremena, a ni ostalih resursa da obezbijedi nivo i kvalitet podrške koja treba žrtvama trgovine. Tokom pružanja podrške žrtvi, u nevladinim organizacijama se nastoje pružiti sve potrebne mjere u okviru skloništa, bez izlaganja žrtve riziku od čestih i nepotrebnih izlazaka iz skloništa. To uključuje specijalizirana savjetovanja, pravne savjete, pomoć pri statusu boravka i finansijsku pomoć, a u nekim slučajevima se održavaju i školovanja i prekvalifikovanja svake od žrtava, kako bi se poboljšali njeni izgledi za uspješnom rehabilitacijom u društvo.

Podrška u toku suđenja

Veoma važan oblik podrške žrtvama jeste nastojanje da se pomogne žrtvi da prođe kroz proces suđenja sa što manje prouzrokovanih trauma. Mogućnosti koje su na raspolaganju za ovakvu podršku su ograničene Zakonima o zaštiti ugoženih svjedoka i svjedoka po prijetnjom. Istražitelj mora obrazložiti žrtvi na samom početku kakve su mogućnosti i s čim se sve može susretati pri svjedočenju. Ključ problema je u ranoj i uskoj suradnji s tužiteljem.

Podrška nakon sudskog procesa

Nakon okončanja sudskog procesa, žrtva trgovine koja je svjedočila protiv svojih trgovaca i dalje ostaje pod povećanim sigurnosnim rizikom, koji je možda čak i viši nego prije suđenja. Odgovornost istražitelja za sigurnost i dobrobit žrtve se ne završava sa zaključenjem sudskog procesa, a proces procjene rizika se mora nastaviti.

Repatrijacija – vraćanje kući

Nakon što se okonča potreba smještaja žrtve u skloništu, žrtva će se sama vratiti ili biti vraćena svojoj kući ili u svoju zemlju porijekla ukoliko je u pitanju stranac. Ukoliko žrtva želi da se vrati svojoj kući ona ima osnovno ljudsko pravo da isto i učini, čak i u slučajevima gdje je nivo rizika velik. Žrtva se mora u potpunosti upoznati s rizicima i ako je i dalje odlučna da se vrati kući, tad se ne bi trebala sprečavati. U takvim okolnostima, istražitelj mora iznaći načine podrške i zaštite, koji mogu postojati u njenoj sredini

kako bi joj pomogli. U svakoj situaciji kada se žrtva vraća kući ili u svoju zemlju, potrebno je izvršiti procjenu rizika i mogućnosti smještaja žrtve. Procjenu rade policijske agencije koje vode slučaj zajedno s policijskim agencijama nadležnim na području u koje se žrtva vraća, te sa centrima za socijalni rad i nevladinim organizacijama koje su uključene u podršku žrtvi. U slučaju da je žrtva stranac i da se vraća u svoju zemlju porijekla u čitav postupak procjene rizika i povratka uključuje se i Služba za poslove sa strancima i nadležne policijske službe iz zemlje porijekla, koje se kontaktiraju putem redovnih kanala međunarodne policijske saradnje.

Informiranje žrtve nakon procesa

Kontakt i pružanje prikladnih mjera sigurnosti i podrške žrtvi od strane policijske agencije i organizacije, koja je pružala pomoć žrtvi, trebali bi biti nastavljeni i nakon okončanja sudskog procesa. Istražitelj treba informirati žrtvu nakon što se slučaj okonča, tako da ona ima jasnu sliku provedene istrage i suđenja. Kontakte i informiranje je neophodno održavati barem do isteka svih rokova za žalbu na sudsku odluku, mada čak i tada postoji mogućnost ponovnog pozivanja žrtve na svjedočenje.

8.

OSMI SAT NASTAVE

PROAKTIVNA ISTRAŽNA METODA: PROAKTIVNA ISTRAGA – VOĐENA PO OBAVJEŠTAJNIM PODACIMA:

RUKOVOĐENJE PROAKTIVNOM ISTRAGOM,
OPERATIVNI CILJ I STRATEGIJA ISTRAGE,
PROCJENA RIZIKA

Reaktivne istrage se nerijetko okončavaju neuspjehom zbog čestih promjena odluka žrtava svjedoka i njihovog povlačenja iz saradnje. Alternativno, žrtva koja nije spremna dati izjavu može dati obavještajne informacije o mrežama trgovine ljudima, koja zahtijeva hitno postupanje kako bi se spasile ostale žrtve. Zbog potrebe za hitnom intervencijom zaštite svjedoka nema vremena za nastavljane proaktivne istrage kako bi se pribavio neovisan dokaz te je istražitelj ostavljen s listom osumnjičenih ali bez praktičnog dokaza na temelju čega bi zasnovao sudski proces, jer i svaka druga spašena žrtva može odbiti da saraduje. Ovakvi problemi ističu osnovne slabosti reaktivne istrage, a to je da je istražitelj uvijek jedan korak iza osumnjičenog trgovca. S druge strane, proaktivna istraga može biti vrlo efikasna jer istražitelj počinje od početka, postavi plan istrage i kontrolira tok istrage. U tom slučaju trgovci ljudima su ti koji su korak iza, jer oni nikad ne mogu biti sigurni od kuda, kada i kojim sredstvima istražitelj može odlučiti da intervenira.

Nakon što se dođe u posjed podataka o trgovini ljudima i identifikuje žrtva, moguća su tri razvoja događaja:

- Prvi je poduzimanje hitne intervencije protiv trgovca ljudima, kako bi se spasile ostale žrtve ili spriječilo da nove potencijalne žrtve upadnu u zamku ili osigurao dokaz koji bi se inače mogao uništiti, izmijeniti, prikriti ili zamijeniti drugim nositeljem informacija;
- Drugi je da se koriste obavještajni podaci ili iskaz žrtve ili treće osobe kao temelj za razvoj i vođenje proaktivne istrage ili istrage koja će kao cilj imati uznemiravanje rada trgovca;
- Treći je da se koriste obavještajni podaci ili iskazi kao temelj za detaljnu operaciju skupljanja obavještajnih podataka vezano za trgovce ljudima.

Hitna intervencija će se poduzeti u slučaju gdje procjena rizika jasno ukazuje na potrebu za hitnom intervencijom. Hitna intervencija podrazumijeva poduzimanje slijedeće mjere: angažiranje prikrivenih istražitelja koji će obaviti test kupovinu, ako to dozvoljavaju vrijeme i okolnosti, racija, hapšenje trgovca, pretres lica, prostorija i prevoznih sredstava, intervjuiranje drugih identifikovanih žrtava.

Ukoliko hitna intervencija nije neophodna, pristupit će se vođenju proaktivne istrage. Jedno od ključnih pitanja, koje se postavlja u provođenju proaktivne istrage, vezano je za segment istrage u kome akcija obavještajnog prikupljanja informacija prestaje, a proaktivna operacija prikupljanja dokaza počinje. Međutim, važno je da se sve aktivnosti unutar istrage provode u skladu sa zakonima i pravilima, jer ta razlika tada više i nije od toliko vitalnog značaja. Ono što je bitno jeste da su taktike, koje se koriste u fazama prikupljanja obavještajnih podataka i fazi evaluacije, odobrene i provedene u skladu s relevantnim procedurama jer, u mnogim slučajevima, činjenice, koje su određene u operacijama prikupljanja obavještajnih podataka, budu od ključne važnosti tokom procesa suđenja. Ukoliko se činjenice nisu prikupile u skladu s važećim zakonima i procedurama, one se ne mogu primijeniti na sudu.

Velika je prednost uključivanje više policijskih agencija u istrage o trgovini. Uvrštavanjem resursa različitih agencija u istražne radnje povećava se potencijal za uspješnu istragu. Svaka istraga se trebala podijeliti

na komponentne, kako bi se identifikovalo koje se ostale agencije mogu angažirati i biti u mogućnosti da doprinesu aktivnostima prikupljanja dokaza. U svakom slučaju, potrebno je razmotriti doprinos i učešće: Tužilaštva, policijskih agencija, Granične policije, Službe za poslove sa strancima, Uprave za indirektno oporezivanje, Ministarstvo vanjskih poslova, institucije nadležne za poslove socijalne zaštite i zdravstva, nevladinih organizacija koje pružaju pomoć i zaštitu žrtvama. Svaka od ovih institucija ili organizacija može doprinijeti istrazi tokom obje faze, prije ili posle hapšenja. Do istražitelja je da identifikuje one koji mogu pomoći i on je taj koji će procijeniti sigurnosne rizike, koji mogu proizići pri svakom od slučajeva.

8.1. RUKOVOĐENJE PROAKTIVNOM ISTRAGOM

Rukovođenje proaktivnom istragom podrazumijeva prvenstveno donošenje odluke o ključnim rukovodnim pitanjima, koja rukovoditelj istrage mora donijeti, a odnosi se na: postavljanje operativnog cilja; odabir strategije i taktike za postizanje cilja; sačinjavanje procjene rizika za žrtve i rizika za operaciju.

Operativni cilj treba da bude realno i veoma precizno definisan, jer će od toga zavisiti i sve daljnje aktivnosti u okviru istrage. Cilj se definiše na osnovu poznatih činjenica o kriminalu koji se istražuje i njegovim počiniteljima. Cilj najčešće u sebi sadrži, kada je u pitanju trgovina ljudima, spašavanje žrtve, hapšenje trgovaca, osiguranje dokaza protiv trgovaca za sudski proces, identifikacija i zapljena imovine stečene trgovinom ljudima.

Strategija za postizanje operativnog cilja istrage treba se prethodno odabrati i dogovoriti. Strategija treba dati odgovore na pitanja koji će partneri biti uključeni u istragu, da li će se istraga voditi kao međunarodna i ,ako je to slučaj, da li će strateški pristup biti na bilateralnoj ili multilateralnoj osnovi. Strategija treba utvrditi i politike, kao i pravila rada unutar multiagencijskog ili multinacionalnog tima. Taktike koje će se koristiti, također, treba utvrditi i ukratko objasniti (npr. nadzor u ljudstvu i tehnici, presretanje komunikacija, kontrolirana isporuka, itd.).

Procjena rizika za žrtve mora biti sačinjena od početka bilo kakve operativne djelatnosti. Procjena treba najmanje odgovoriti na sljedeća pitanja: u kojem omjeru je nivo rizika za sadašnje i potencijalne žrtve pokriven operativnim temama; da li je rizik prihvatljiv; ako je odgovor negativan, pitanje proaktivne operacije se onda ne pojavljuje ni u jednom događaju.

Procjena rizika vezanog za operaciju procjenjuje nivo rizika koji proizilazi iz odabranih taktika. Procjena treba dati jasne odgovore o rizicima angažiranja svake od odabranih taktika, a posebno opasnostima za angažirane ljudske resurse. Procjena rizika operacije treba dati odgovore i na pitanja poput onih da li će operacija i hapšenje osumnjičenih dovesti do povećanja tenzija u zajednici ili povećanja tenzija na kulturnom polju?

Nakon identifikovanja rizika za žrtve i operaciju, rukovoditelj istrage mora razraditi rukovodni plan rizika kako bi ukazao na iste. Plan rizika na osnovu nivoa i vrste rizika mora dati jasne upute operativnom timu. Plan sadrži operativne instrukcije za rukovođenje rizikom, razvoj sigurnosnih timova za podršku pri akcijama koje će biti provedene i operativne nivoe nadzora. Sastavni dio Plana se odnosi i na proces održavanja procjene rizika pod revizijom, uključujući vremenske intervale i imenovanje službenika koji radi reviziju. Završni dio Plana svakako treba dati upute operativnom timu o postupku, ako se iznenadno poveća nivo rizika.

Rukovođenje proaktivnom istragom je složeno pitanje koje podrazumijeva stalno donošenje raznolikih kritičnih odluka. Stoga je jako bitno da se vodi uredan i tačan registar takvih odluka kao i obrazložena razloga donesenih odluka. Ovaj proces vođenja registra pomaže razjašnjavanju i struktuiranju obrazložena i odlučivanja onako kako istraga napreduje. Ti registri će također poslužiti kao podsjetnik rukovoditelju istrage, a i kao sredstvo odbrane za njega, ukoliko se dogodi da se jedna odluka dovede u pitanje nakon istrage, bilo da bude tokom procesa suđenja ili nekad poslije. Jednom kad se popune prvobitne zabilješke

o donošenju odluke na samom početku operacije, (kao što su uključivanje novih subjekata ili taktika ili određenih prilagodavanja izvornim operativnim ciljevima) sva druga pitanja ili razvoj situacije se trebaju zabilježiti u registar, prateći napredak operacije.

Proaktivne taktike se primjenjuju u dvije faze, pred hapšenje trgovaca i nakon hapšenja trgovaca. Taktike koje se primjenjuju imaju za cilj da se uhapsi i privedu suđenju trgovci, te da se identifikuje, zamrzne i oduzme protivzakonito stečena imovina. U primjeni ovih taktika koriste se kontinuirane i specijalizirane tehnike prikupljanja dokaza.

Kontinuirane istražne radnje su napravljene da prate i odražavaju put i sadržaj kriminala trgovine ljudima. Koliko će biti učinkovite ove istrage, ovisit će o okolnostima u svakom od slučajeva, o nivou bilateralnih ili multilateralnih saradnji koje već postoje i da li se takve istražne radnje mogu provesti sigurno. Sigurnost je vitalno bitna za razmatranje, posebno ako se imaju u vidu svi smjerovi istrage. Povjerljivost operacije se namjerno ili nenamjerno može ugroziti, ako je tajnost operacije kompromitirana, može doći do ozbiljnih posljedica po žrtve i njihovu sigurnost, kao i po uspjeh same operacije. Ukoliko se sigurnost ne može zagarantirati u bilo kojoj fazi istrage, istraga se treba dogoditi, dok se okolnosti ne promjene.

Istražne proaktivne metode se primjenjuju kako bi se ustanovile činjenice, koje se mogu koristiti kao dokaz vezano za svaki pojedini segment trgovine ljudima. Kod reklamiranja, bilo da se radi o novinama ili elektronskim medijima, istraga treba utvrditi: gdje se pojavljuju reklame; ko ih je naručio ili osmislio; ko plaća reklame i kakav je metod plaćanja; da li je plaćanje bilo licem u lice i kad se isplata dogodila; da li je plaćeno putem bankovnog transfera, direktno debitnom, čekom ili kreditnom karticom.

Kada je u pitanju iznajmljivanje prostorija i drugih adresa, kao što su poštanski pretinci ili elektronske adrese ili kućna adresa, potrebno je utvrditi: ko je vlasnik tih adresa i kako je porudžbina plaćena; ako su iznajmljene, ko ih je iznajmio; ko ih plaća i kakav je metod plaćanja; datum plaćanja; da li je plaćanje urađeno lično ili putem bankovnog transfera, direktno debitnom, čekom ili kreditnom karticom. U slučajevima gdje je moguće, i u slučaju da su troškovi korištenja plaćeni lokalnim vlastima ili vijeću, ko ih je platio: kakav je metod i datum plaćanja. Zatim, ko plaća struju, plin i vodu koji su instalirani u prostorijama i kakav je metod i datum plaćanja. Iste vrste istraga se trebaju napraviti i kad su u pitanju druge usluge vezane za adrese. Da li postoji satelitska televizijska antena montirana na objektu? Da li je možda iznajmljena garaža negdje odvojeno od objekta? Da li su frekventne dostave stvari, kao što su kompjuterska oprema ili namirnice? Da li se pošiljatelj može identifikovati? Ako da, pribaviti detalje.

Vezano za transport potrebno je u istrazi utvrditi način transporta iz zemlje porijekla do krajnje destinacije, operatora transporta, datum, lokacija, metod kupnje putnih karata, korišteni identifikacioni dokumenti: državljanstvo, datum i mjesto izdavanja; vize ili aplikacije za vizu s datumom i mjestom izdavanja; metod plaćanja i detalji računa; detalji ostalih dodatnih dokumenata. Zatim, navesti sve detalje bilo kojeg vozila koje je trgovac koristio tokom procesa; dokumenti o registraciji; dokumentacija o porezu; detalji kupnje ili iznajmljivanja vozila; metod plaćanja, uključujući sve detalje računa; vozačka dozvola i dokumenti o osiguranju; kazne za parkiranje ili neki drugi prekršaj; izdate dozvole za parking.

U odnosu na komunikacije istraga treba utvrditi detalje o telefonima s fiksnom linijom, mobilnim telefonima, faksovima, e-mailovima i internet stranicama s detaljima pretplatnika, izlistanim pozivima, metodama plaćanja i detaljima o stanju slučaja.

Na kraju, u vezi s financijskim transakcijama istraga treba utvrditi porijeklo i detalje svih transakcija u bilo kojoj od gore navedenih kategorija. Takvi detalji će zasigurno olakšati financijsku istragu. Sve financijske transakcije, koje su provedene preko banaka ili bilo kakvih drugih finansijskih ili komercijalnih institucija, trebale bi se detaljno istražiti.

9.

DEVETI SAT NASTAVE

**DISRUPTIVNA
ISTRAŽNA METODA
- ISTRAŽNE METODE
SA SVRHOM
UZNEMIRAVANJA
I OBUSTAVLJANJA
DJELATNOSTI:
TAKTIČKE
MOGUĆNOSTI; MJERE
UZNEMIRAVANJA**

stražne metode sa svrhom uznemiravanja i obustavljanja kriminalne djelatnosti mogu biti korisne u slučajevima kada reaktivne i proaktivne istražne metode nisu pogodne. Uznemiravanje i obustavljanje kriminala može se vršiti korištenjem neke od taktičkih opcija za koju se procjeni da je odgovarajuća datoj situaciji. Za razliku od proaktivne opcije, taktike disrupcije ne moraju pratiti neku sekvencu.

U toku istrage trgovine ljudima glavna briga treba biti sigurnost žrtava. Kada to odredi procjena rizika, prva taktika uznemiravanja treba biti trenutni interventni odgovor, odnosno spašavanje žrtve i hapšenje osumnjičenih. Angažiranjem prikrivenog istražitelja ostvarit će se taktička prednost, jer će se omogućiti pregled objekta prije ulaska tima za hapšenje i raciju odnosno dobijanje obavještajnih podataka. To je vezano za raspored u objektu i broj ljudi u njemu, čime će se omogućiti priprema sveobuhvatnijeg i pravilno interventnog plana. Bez obzira na vrstu objekta u koji se ulazi, trenutna intervencija će se morati zasnivati na zakonskom osnovu. Nakon ulaska, upute vezane za pretres i privremeno oduzimanje predmeta trebaju se uzeti u obzir da bi se obezbijedili svi dokazi koju se mogu naći. Ovaj postupak na kraju može dobiti ključnu važnost kroz identifikaciju i pridobijanje na saradnju žrtvi koje se nađu na lokaciji, a odluče da surađuju.

Ključni faktor pri upotrebi opcije uznemiravanja je taj da će uspješnost uznemiravanja ovisiti od kvaliteta raspoloživih obavještajnih podataka koji su došli iz većeg broja izvora. Analiza raspoloživih obavještajnih podataka će dati smjernice za taktike uznemiravanja i usmjeriti ih na najslabije tačke u strukturi trgovine ljudima gdje će biti najuspješnije.

Ove obavještajne podatke dobijamo različitim stacionarnim ali i dinamičkim poduhvatima. Stacionarna prismotra, ako u nju uključimo i posmatranje iz „parkiranog“ službenog neobilježenog vozila, često može biti početna tačka, odnosno prva radnja kojom se pokreće proaktivna istraga. Svrha prismotre je prikupljanje i produbljavanje obavještajnih podataka o mreži trgovaca, praćenjem njihovih cjelodnevnih aktivnosti i modusa operandi, kako njih tako i njihovih saradnika. U našim uvjetima, stacionarna prismotra se najčešće postavlja na određene pozicije, koje su u vezi sa lokacijama gdje se obavlja komercijalni posao, npr. blizu noćnog bara ili na pozicije blizu mjesta stanovanja trgovaca, njihovih saradnika ili pak žrtava trgovine. Zadaci prismotre u takvim slučajevima su da, između ostalog, utvrde:

- ✓ koje osobe ulaze, odnosno dolaze u te prostore, uključujući opis i karakteristike njihovih vozila;
- ✓ ko i na koji način otključava i zaključava takve prostore;
- ✓ da li su ti prostori prazni nakon zaključavanja ili neko ostaje u njima;
- ✓ da li žrtve imaju slobodu kretanja ili su uvijek pod pratnjom;
- ✓ koji je „tajming“ kretanja žrtava, trgovaca i njihovih saučesnika, te koje su to lokacije koje se posjećuju i na koji način;
- ✓ postoje li neki indikatori da su ženske osobe u opasnosti i ako jesu, u kakvoj su opasnosti;

- ✓ ko su klijenti, a ko ženske osobe koje se eksploatiraju, uključujući podatak da li među njima ima maloljetnih osoba odnosno djece.

Kako se stacionarna prisмотра uvijek kombinira s drugim vidovima prisмотрe, to će se mogućnosti dobivanja novih i produblјavanje već poznatih obavještajnih podataka proširiti i na utvrđivanje:

- ✓ (novih) lokacija koje posjećuju trgovci, njihovi saradnici i žene koje eksploatiraju (banke, prodajni objekti, restorani itd.);
- ✓ vrste i načina prijevoza do tih lokacija;
- ✓ životnog stila i navika osumnjičenih;
- ✓ prijateljsko-poznaničkih, koruptivnih, saradničkih, ljubavnih i drugih veza osumnjičenih.

U istraživanju trgovine ljudima postoje brojne mogućnosti korištenja prikrivenih istražitelja i informatora, ali se sve one, generalno posmatrano, mogu svrstati u dvije mogućnosti korištenja prikrivenog istražitelja u ovakvim slučajevima:

- a) kada se prikriveni istražitelj infiltrira u kriminalnu mrežu trgovine ljudima radi prikupljanja obavještajnih podataka i dokaza;
- b) kada prikriveni istražitelj učestvuje u kupovini „robe“, odnosno seksualnih usluga.

Prva mogućnost u pravilu predstavlja veoma opasan posao za policijskog službenika koji je u ulozi prikrivenog istražitelja. Rizici su posebno prisutni tamo gdje su pripadnici kriminalne mreže nasilnog „backgrounda“ i gdje postoji međunarodna dimenzija u izvršenju krivičnih djela. U takvim slučajevima veoma je važno da prikriveni istražitelj ima potrebno iskustvo, vještine i znanje te da ga rukovoditelji akcije pravilno usmjeravaju. Podrazumijeva se da i rukovoditelj akcije mora imati neophodno znanje i iskustvo u ovom poslu. U tom kontekstu, uvijek treba imati u vidu da je sigurnost prikrivenog istražitelja i ostalih učesnika u policijskoj akciji primarni zadatak.

U praksi, kod istraživanja krivičnog djela trgovine ljudima, prikriveni istražitelj se pojavljivao u ulozi potencijalnog korisnika seksualnih usluga. Njegova osnovna uloga u skladu s dosadašnjim iskustvima jeste da potvrdi postojanje organizirane prostitucije na nekom lokalitetu (najčešće u noćnom baru), da otkrije nove detalje i dokaze u vezi s organizacijom rada u navedenom objektu, posebno u pogledu nudenja seksualnih usluga za novac, te da u vezi s tim spozna i preporuči najbolju metodiku izvođenja buduće policijske akcije. Da bi to postigao, prikriveni istražitelj sam ili s još jednim prikrivenim istražiteljem ili pak informatorom posjećuje navedene objekte, odnosno lokalitete. Tu, na osnovu operativnih instrukcija, koje je prethodno dobio od rukovoditelja akcije, odnosno od postupajućeg tužitelja, on obično konzumira piće, osmatra rad objekta, razgovara nenametljivo sa prisutnim osobljem i na kraju ugovara seksualne usluge s nekom od (prisutnih) djevojaka (radi se o slučajevima seksualne eksploatacije).

Mogućnosti disruptivne aktivnosti u segmentu komunikacija i finansijskih transakcija su veoma ograničene a aktivnosti je moguće provesti u segmentima regrutiranja, reklamiranja, transporta i iznajmljivanja. Pri disruptivnim aktivnostima posebno je potrebno uzeti u obzir da taktike uznemiravanja ciljaju širu metu i moguće je da će se individue, kao što su marketinški agenti i agenti za nekretnine i putovanja, itd., žaliti na uznemiravanje ili nepravilnu upotrebu zakona. Ovo se može desiti zato što ukupni efekat rada u skladu sa zakonom za njih može biti šteta u poslovanju. Ako vrijeme dozvoli, aktivnost uznemiravanja se može pojačavati, korak po korak, da bi se poslala poruka trgovcima. Aktivnost uznemiravanja uvijek stvara obavještajne prilike i važno je osigurati da se svi obavještajni podaci zabilježe pravilno. To može biti osnova za kasnije proaktivne operacije.

U segmentu reklamiranja, može se kontaktirati osoba koja pruža tu uslugu i objasniti mu situaciju. Traženje saradnje je obično najbolji način, ali je uvijek dobro ukazati i na zakonske obaveze vezano za rad onoga koji pruža usluge marketinga i napomenuti šta pomaganje trgovine ljudima predstavlja. Ukupno poslovanje agenta za reklamiranje može se konstantno provoditi i tako poslati poruka da će službenici za

sprovedbu zakona nastaviti nadgledati njegovu aktivnost. U svim slučajevima, kopije reklame se trebaju zadržati, kao i sačiniti potpuna zabilješka o svim poduzetim akcijama.

Slično akciji koja se poduzima protiv agenata za reklamiranje, može se poduzeti i akcija protiv vlasnika ili agenata za iznajmljivanje koji su angažirani od trgovaca. Treba razgovarati s agentima ili vlasnicima, pregledati dokumentaciju i kopirati je, a zatim dati sva upozorenja vezana za zakonske obaveze. Objekti, sami po sebi, predmet su mnogih zakonskih regulativa. Kada se koriste u komercijalne svrhe trebaju ispunjavati mnoge standarde po pitanjima zaštite od požara, zakona o radu, zdravlju i okolišu, kao i po zakonima o preduzećima i oporezivanju. To stvara veliki prostor za konstantne kontrole, koje trebaju biti provedene u saradnji s nadležnim inspekcijskim organima i koje mogu biti vrlo produktivne u smislu uznemiravanja. Rad koji nije u skladu sa striktnim pravilima o zaštiti od požara može dovesti do trenutnog zatvaranja objekta. Nepoštovanje ostalih pravila uglavnom vode do nekog oblika finansijske kazne i postižu cilj stvaranja toliko problema da operacija trgovine postane nemoguća na toj lokaciji.

Uznemiravanje transporta zavisi od raspoloživih obavještajnih podataka o metodama koje trgovci koriste. Uspješnost ovog uznemiravanja, također, zavisi od nivoa saradnje između zemalja izvora i odredišta, ako je u pitanju međunarodna trgovina. Ako tranzitna faza uključuje vize, uska veza s konzularnim uredima može omogućiti uznemiravanje. Kada se zna maršuta putovanja, pojačane granične provjere u svakom dijelu putovanja otežavaju rad za trgovca. Ako su uključene putne agencije i prevoznici veza s njima će se često pokazati uspješnom. Kada postoje obavještajni podaci, koji ukazuju na nedostatak rada u skladu s regulativama, intervenciju treba usmjeriti prema provjerama pravilnosti poslovanja.

U slučaju da se navedene mjere uznemiravanja pokažu neuspješnim, jasna i otvorena policijska aktivnost će obično prekinuti trgovinu, bilo da se poduzima samostalno ili kao dodatak drugim mjerama.

10.

DESETI SAT NASTAVE

POMOĆ I ZAŠTITA ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA

Krivična djela trgovine ljudima karakterizira činjenica da kao posljedicu imaju niz teških oblika kršenja ljudskih prava žrtava, uključujući u nekim slučajevima i lišavanje života. Zato primarni fokus službi za provođenje zakona treba biti usmjeren na operativne tehnike koje najbolje mogu omogućiti njihovim službenicima spašavanje i pomoć žrtvama trgovine ljudima. Službenici za provođenje zakona imaju jasnu dužnost da reaguju što je prije moguće, kada identifikuju žrtvu trgovine ili kada žrtva pruži obavještajne podatke ili dokaze vezane za trgovinu.

Žrtve mogu biti identifikovane u raznim životnim situacijama, na razne načine i od strane raznih lica, bilo da se radi o službenicima policije, zdravstvenim radnicima, inspekcijским organima, članovima porodice ili građanima. Nekada žrtva pobjegne od trgovaca i potraži pomoć policije. Nekada policija otkrije i identifikuje žrtvu tokom obavljanja poslova nepovezanih s trgovinom, a nekada policija spasi ili identifikuje žrtvu tokom specifične istrage protiv trgovine ljudima. Dešava se i da policija sazna za žrtvu od drugih službi ili pojedinaca.

10.1. PROCJENA RIZIKA

Agencije za provođenje zakona imaju dužnost reagiranja nakon identifikovanja potencijalne žrtve trgovine ljudima, dok će radnje koje se poduzimaju ovisiti od procjene rizika, a koja mora početi čim se dobiju informacije o potencijalnoj žrtvi.

Zaštita žrtve je najosjetljivije pitanje s kojim se suočava istražitelj jer lična sigurnost čak i životi žrtve i njenih najbližih mogu biti ugroženi i mogu ovisiti od profesionalizma istražitelja. S obzirom da se rizik nikad ne može u potpunosti eliminirati u ovakvim slučajevima, treba konstantno imati na umu da je zaštita žrtve svjedoka kritičan faktor u procesu procjene rizika i ukoliko se ne može osigurati adekvatna zaštita, žrtvi se ne treba dozvoliti da saruđuje.

Procjena rizika se uvijek treba provoditi u odnosu na tri kategorije žrtava: otkrivene žrtve za koje se saznalo; druge neotkrivene žrtve koje se i dalje eksploatišu; i druge potencijalne žrtve koje su možda na ivici da postanu predmeti operacija trgovine i eksploatacije.

Nivo rizika se mora procijeniti, kako u kontekstu postojećeg rizika za sigurnost žrtava i njihovih najbližih od moguće osвете osumnjičenih, tako i u kontekstu novih ili dodatnih rizika koji se mogu javiti kao rezultat reakcije osumnjičenih na pokretanje i provođenje istrage.

Ključna pitanja pri procjeni rizika su :

- Koliki je rizik za trenutnu žrtvu?
- Da li postoje druge neotkrivene žrtve koje treba uzeti u obzir – ako da, koji je nivo rizika za njih?
- Da li su druge potencijalne žrtve u jasnoj opasnosti – ako da, koji je nivo rizika za njih?
- Da li je nivo rizika za trenutne, neotkrivene ili potencijalne žrtve tako visok da je potrebna trenutna intervencija?
- Ako ne, da li se može kontrolirati nivo rizika na siguran način dok se provodi proaktivna istraga da se spasi trenutna žrtva i bilo koja neotkrivena ili potencijalna žrtva, kao i da se procesuiraju trgovci?
- Ili, ako proaktivna istraga nije moguća, da li se može sigurno kontrolirati nivo rizika za trenutnu i bilo koju neotkrivenu ili potencijalnu žrtvu, ako se primjenjuje disruptivna strategija protiv trgovaca?

Od odnosa i spremnosti žrtava da saruđuju zavisit će i procjena rizika, koja će biti različita za žrtve koje ne saruđuju, žrtve koje djelimično saruđuju i žrtve koje u potpunosti saruđuju. Pri procjeni rizika potrebno je u obzir uzeti sljedeća specifična pitanja:

1. Ako se žrtva otkrije u svojoj zemlji, da li je sigurno da se vrati kući i da li bi kući bila izložena riziku od napada, osвете, pritiscima da promijeni izjavu/svjedočenje i/ili bi bila ponovo predmet dalje trgovine? Ako nije sigurno, može li se ovaj rizik umanjiti – da li postoji neophodni kapacitet za podršku da bi se žrtve zaštitile?
2. Ako se žrtva otkrije u zemlji tranzita ili odredišta, da li je po nju rizično da se deportira ili vrati u zemlju porijekla? Ako nije sigurno, može li se ovaj rizik umanjiti – da li postoji neophodni kapacitet za podršku da bi se žrtve zaštitile?
3. Ako su žrtve uhapšene zbog prekršaja kao što su ilegalni ulazak i boravak u zemlji ili posredovanje u svrhu prostitucije, ili neki drugi prekršaj povezan sa statusom žrtve, da li ih treba deportirati ili krivično goniti zbog toga? Da li bi se javio rizik od trgovaca jer su uhvaćene i krivično gonjene? S druge strane, da li bi bile pod rizikom ako ne bi bile krivično gonjene, jer bi trgovci posumnjali da je rezultat nepostojanja sudskog procesa ili deportacije njihova saradnja s policijom?
4. Da li postoje socijalni, kulturni ili vjerski faktori zbog kojih bi repatrijacija bila rizična, npr. da li se žrtva vraća porodici koja ju je prodala? Da li vjera žrtve znači da je pod rizikom ako je vraćena kući kao žrtva trgovine koja je bila prisiljena na prostituciju? Da li će biti socijalno isključena u svojoj sredini zbog trgovine?

Procjenu rizika treba izvršiti što je prije moguće kada se otkrije žrtva ili po dobijanju obavještajnih podataka ili dokaza od žrtve ili treće strane, a rizici se trebaju kontinuirano procjenjivati. Kontinuirana procjena je vrlo važna jer se poslije inicijalne procjene, faktori rizika moraju revidirati u svakom stadiju istrage, a posebno neposredno prije bilo koje operacije hapšenja ili kada će se žrtvina saradnja otkriti odbrani trgovca.

10.2. ŽRTVE KOJE NE SARADUJU

Bez obzira na to da li saraduju s policijom i bez obzira na rezultate procjene rizika, žrtve imaju pravo na trenutnu zaštitu koja obuhvata fizičku sigurnost, ljekarsku i psihološku pomoć. Takva pomoć se treba pružiti uvijek i nikada ne treba zavisiti od dogovora o saradnji s policijom.

Nakon pružene zaštite i ljekarske i psihološke pomoći u postupanju sa žrtvama koje ne saraduju, vrlo brzo će se pojaviti dilema da li pokretati krivični postupak, da li rješavati odgovarajući status žrtve ili, ako je u pitanju strana žrtva, da li žrtvu treba repartrirati.

Kada je ipak krajnji ishod postupka žrtvin povratak, postoje dalje mjere koje se trebaju uzeti u obzir za pomoć žrtvama, iako su odbile da pomognu istražitelju. One ostaju ranjive žrtve zločina i zaslužuju pomoć. Da bi se umanjio ovaj rizik, u saradnji s vladinim ili nevladinim agencijama u zemlji porijekla nastoje se napraviti aranžmani da se žrtva sačeka i da joj se pomogne prilikom dolaska kući. Ovakav postupak ipak zavisi od toga da li se žrtva slaže s tim. Stoga, s žrtvom se uvijek treba konsultirati i treba se tražiti njena dozvola i pisana potvrda.

Prije organiziranja povratka strane žrtve, vrši se procjena rizika za povratak, koja treba dati odgovore na pitanja: da li je ova opcija sigurna za žrtvu; da li je organizacija, koja će pružiti pomoć i podršku žrtvi nakon dolaska u zemlju porijekla, sigurna i pouzdana i da li ima odgovarajući kapacitet za podršku žrtvi; i slično.

10.3. ŽRTVE KOJE OGRANIČENO SARADUJU

Svi faktori rizika, koji su prisutni kod žrtve koja ne saraduje, prisutni su i kod žrtve koja ograničeno saraduje. Dodatno se treba procijeniti koliko obavještajni podaci, koje je dala žrtva, mogu ugroziti trgovce, da li su podaci koje je dala poznati samo toj žrtvi ili se mogu otkriti na drugi način ili putem drugih izvora. Ako se obavještajni podaci mogu saznati samo od te specifične žrtave, i ako se odluči početi istraživati, potrebno je procijeniti koji su rizici za žrtvu i da li se mogu kontrolirati. Potrebno je uzeti u obzir da li žrtve imaju ranjive voljene osobe koje bi bile pod rizikom ako se počne istraživati, gdje su, da li se rizik može kontrolirati i da li postoji kapacitet za njihovu zaštitu. Dodatni rizik je prisutan ako obavještajni podaci, koji su dobijeni, ne mogu doći ni od jednog drugog izvora i zbog toga bi trgovci sigurno otkrili da žrtva saraduje čim bi istražitelji počeli djelovati, koristeći te podatke. Iz svih činjenica i obavještajnih podataka koje pruži žrtva i drugi izvori, na kraju je potrebno procijeniti da li je nivo rizika, koji predstavljaju trgovci, toliko velik da se žrtvama ne treba dozvoliti da saraduju na bilo koji način, jer su prisutni rizici toliko ozbiljni da se ne mogu kontrolirati.

Procjena rizika se vrši u odnosu na postojeće mehanizme zaštite i njihove kapacitete, te se stoga mora oslanjati na odredbe zakona o zaštiti ugroženih svjedoka i svjedoka pod prijetnjom, kao i Zakona o programu zaštite svjedoka.

Ako procjena rizika ukaže da je rizik visok i da se ne može kontrolirati i ako se ne može u potpunosti prikriti identitet žrtve i njena uloga, može biti neophodno da se ne poduzima akcija koja bi ugrozila žrtvu.

Ako žrtva saraduje tako što pruža obavještajne podatke ali ne dokaze, istražitelj će zabilježiti sve obavještajne podatke, procijeniti ih i prosljediti. Pritom treba imati na umu da će ovakva žrtva biti vremenski ograničeno na raspolaganju. Žrtva koja ograničeno saraduje bit će ubrzo vraćena u svoju sredinu ili repatriratana u svoju zemlju, gdje možda više neće biti dostupna za razgovore ili će takve razgovore izbjegavati.

10.4. ŽRTVE KOJE SARADUJU

Pri procjeni rizika za žrtve, koje su spremne da daju pisane izjave i da svjedoče pored faktora rizika koji se uzimaju u obzir kod žrtava koje ne saraduju i žrtava koje ograničeno saraduju, potrebno je uzeti u obzir i sljedeće: u slučajevima gdje je faktor rizika veliki, da li su dokazi i svjedočenje žrtve neophodni, mogu li se dobiti iz drugih izvora, te da li će krivični postupak biti nemoguć bez njih.

Kao dio procjene rizika u slučaju žrtve koja saraduje, gdje je cilj sudski proces, potrebno je uzeti u obzir: koji su motivi iza žrtvine saradnje, da li će žrtva biti kredibilan svjedok, da li se dokazi mogu kolaborirati, da li je žrtva dovoljno jaka da prođe kroz sudski proces. Ako odgovor na bilo koje od ovih pitanja dovodi u pitanje uspješnost sudskog procesa, treba veoma pažljivo procijeniti da li žrtvi treba omogućiti da ikako saraduje.

Rezultati procjene rizika mogu sugerirati različite odluke. Ako je potreba za saradnjom žrtve jača od faktora rizika i ako se faktori rizika mogu kontrolirati, onda se može odobriti nastavak saradnje. Ukoliko su faktori rizika veći od važnosti ovog dokaza za ishod sudskog postupka, u tom slučaju treba odbiti saradnju i iskoristiti obavještajne podatke koje pruža incijalna izjava.

10.5. ŽRTVA KAO SVJEDOK

Uspjeh reaktivne istrage, zasnovane na saradnji sa žrtvom, uveliko ovisi od tretmana žrtve koja je uklonjena iz trenutne opasnosti i koja se složila dati izjavu i svjedočiti pred sudom. Stoga je vrlo važno da se takva žrtva tretira u skladu s tri osnovna principa: tretirati žrtvu sa osjećajem i profesionalno s punim poštovanjem njenih ljudskih prava; stvoriti optimalne uvjete u okviru kojih žrtva može pružiti svoje dokaze i svjedočiti na način koji minimizira neizbježnu traumu koju proces donosi; pridržavati se ovih principa ne samo kao humanitarne i profesionalne dužnosti, nego i zato što će takav odnos maksimizirati potencijal žrtve da svjedoči i tako doprinese osudi trgovaca, koji su krivi za njenu patnju.

Osnova za humani i profesionalni tretman žrtve je pružanje pomoći i podrške koja mora uključiti: hitne medicinske, psihološke i sigurnosne potrebe žrtve; hitni forenzički medicinski pregled s žrtvinom

dozvolom, ako navodi uključuju seksualno i/ili druge vrste fizičkog napada; hitno reguliranje boravišnog statusa, ukoliko je žrtva stranac; stalno obavještanje žrtve o pitanjima sigurnosti i zaštite te uzimanje u obzir njenih strahova i zabrinutosti; zadovoljavanje osnovnih životnih potreba kao što su smještaj, ishrana, higijenske potrebe, finansijska podrška i pravno savjetovanje.

Vrlo je izvjesno da će žrtva trgovine biti teško traumatizirana seksualnim, fizičkim i psihološkim zlostavljanjem u nekom dužem vremenskom periodu. Zbog toga je prvenstveno treba uputiti na pregled i procjenu od strane stručnog medicinskog osoblja i psihologa. Žrtvi treba biti dozvoljeno da odabere spol doktora i ovaj izbor treba nastojati ispoštovati kada god je moguće. Takav pregled će zahtijevati pismeno odobrenje žrtve ili njenog staratelja. Povrede i tragovi zlostavljanja na žrtvi se trebaju dokumentovati i fotografirati. Procjena fizičkih ozljeda će biti relativno jasna u poređenju sa psihološkim povredama, koje žrtva vjerovatno ima. Profesionalno i vješto savjetovanje će najvjerovatnije biti potrebno duži vremenski period.

Nakon što bude spašena od trgovaca ljudima, žrtvi će trebati osigurati osnovne životne potrebe na koje istražitelj mora obratiti pažnju. Trebat će joj siguran smještaj i sve što on podrazumijeva, reguliranje boravišnog statusa ukoliko je žrtva stranac i finansijska podrška. Od žrtve se ne može očekivati da se skoncentrira na saradnju s policijom dok joj ne budu zadovoljene ove osnovne potrebe. Pružanje ove vrste asistencije spada u nadležnost drugih tijela, koja su izvan policijskih tijela, a koja su nadležna za pružanje ove vrste asistencije žrtvama.

Dosadašnje iskustvo u Bosni i Hercegovini i mnogim drugim zemljama je pokazalo da su nevladine organizacije u najboljem položaju da odgovore na ove potrebe i da bi istražitelj trebao uspostaviti kontakt s njima što prije. Ministarstvo sigurnosti je uspostavilo mrežu s nevladinim organizacijama koje smještaju i pružaju pomoć stranim žrtvama, dok je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice uspostavilo mrežu nevladinih organizacija koje upravljaju sigurnim kućama u kojima se pruža pomoć i zaštita državljanima Bosne i Hercegovine. Stoga se u kontaktima s ova dva Ministarstva može iznaći odgovarajuće rješenje i odabrati adekvatna sigurna kuća, koja će najviše odgovarati prije svega potrebama žrtve, a zatim i potrebama vođenja dalje istrage o trgovcima koji su eksploatirali žrtvu. Između nadležnih ministarstava i nevladinih organizacija koje upravljaju sigurnim kućama za žrtve trgovine ljudima su zaključeni protokoli o saradnji, koji regulišu sva pitanja funkcioniranja, upućivanja i podrške žrtvama trgovine.

Prava žrtava

U odnosu na procedure i prava žrtava pogledati Module 7 i 8 Priručnika. Kao i svaka druga žrtva kriminala i žrtva trgovine ljudima ima pravo na potpunu tajnost. Stoga će se žrtva upitati, prije uključivanja u bilo koji oblik pomoći, da li pristaje na to, a posebno kada se upućuje u partnersku organizaciju koja pruža podršku žrtvama. Od žrtve će se zatražiti pismena saglasnost o tome. Dužnost istražitelja je da inicira kontakt s organizacijom koja će prihvatiti žrtvu i osigurati siguran privremeni smještaj, dobivanje pomoći i odgovarajuće podrške. Smještanje treba izvršiti u što kraćem roku nakon spašavanja žrtve, kako bi se žrtva odmorila i uz pomoć osoblja sigurne kuće oporavila i pripremila za saradnju sa istražiteljima. Treba omogućiti žrtvi vremenski period da sagleda svoju situaciju. Onda ona može procijeniti sva pitanja kao što su status boravka i rizici za sigurnost, koji će biti vezani za njenu saradnju. O cijelom procesu saradnje žrtva i istražitelj trebaju otvoreno i iskreno razgovarati, na neutralnom terenu u prisustvu neovisnog savjetnika, koji može savjetovati i pomoći žrtvi. Žrtvi treba biti omogućeno da dobije pravni savjet od neovisnog savjetnika prije donošenja potpuno razmotrene odluke.

Međutim, u vremenu dok se žrtva oporavlja i razmišlja šta odlučiti, istražiteljima se može desiti problem i vremenski tjesnac s postupanjem u istrazi, pogotovo ako su osumnjičeni uhapšeni i pritvoreni prije nego žrtva donese odluku. Radi se o tzv. "periodu refleksije", unutar kojeg se sa žrtvom intenzivno radi sa ciljem da ona sama donese odluku o tome je li žrtva trgovine ljudima, hoće li i u kojem obliku učestvovati u krivičnom postupku i koju vrstu prava i asistencije očekuje u tom smislu. Nastojanje istražitelja da osigura dokaze može rezultirati u uskraćivanju prava žrtvi da donese odluku o procesu, jer bi hapšenje otkrilo trgovcima da ona saraduje s policijom. Ovo kao posljedicu može imati nastojanje trgovaca da pronađu žrtvu i spriječe je da saraduje s policijom, kao i da joj se osvete. Strah od takvih situacija je ključni element koji žrtva procjenjuje prilikom donošenja svoje odluke.

Isto tako, ako se odloži akcija dok žrtva ne donese odluku, osumnjičeni trgovci mogu pobjeći, uništiti ili sakriti dokaze, što za krajnji rezultat ima onemogućavanje efikasne istrage. Ne postoje jasna pravila koja mogu olakšati donošenje pravilne odluke za istražitelja i uvijek je pitanje pronalaska balansa između dva prioriteta, koji se u svakom slučaju moraju posebno sagledati.

Forenzički ljeakarski pregled

U najvećem broju slučajeva, seksualno ili fizičko zlostavljanje žrtava trgovine ljudima bit će vezano za događaje koji su se desili izvjesno vrijeme prije nego što je žrtva spašena i stoga je potrebno zahtijevati hitnu ljeakarsko-forenzičku akciju. Ali, to se ne smije zanemariti, isto kao ni činjenica da je neizvjesno kada će žrtva početi otvoreno pričati svoju priču istražitelju. Ako okolnosti dozvole, period refleksije treba početi prije nego istražitelj uzme dokaze od žrtve, ukoliko ne postoji potreba za hitne ljeakarsko-forenzičke preglede. Te preglede potrebno je obaviti ako je žrtva od početka izjavila da je bila seksualno i/ili fizički napadnuta.

Stoga je najsvrsishodnije i najkorisnije obaviti forenzički ljeakarski pregled što je prije moguće, naravno uz poštovanje procedure prema Zakonu o krivičnom postupku i uz pismeno dati pristanak žrtve. Cilj ovakvog postupanja je da se utvrdi postojanje i vrsta tjelesnih ozljeda i da se odredi njihova medicinsko-pravna kvalifikacija, zatim da se uoče i pravno-tehnički fiksiraju i osiguraju tragovi i vidljive povrede, da se pronađu tragovi koji ukazuju na seksualnu eksploataciju, ukoliko su prisutni i ako se mogu očekivati, te da se izvrši opća medicinska evalaucija oštećene osobe radi eventualnog nastavka medicinskog tretmana.

Status žrtve stranca

Kada je žrtva stranac jedno od njenih prava jeste da joj se reguliše status u zemlji u kojoj je bila eksploatirana. Veoma je važno riješiti ova pitanja da bi se izbjeglo njeno kompromitiranje od strane odbrane trgovaca pred sudom, pod izgovorom da je žrtva pristala svjedočiti da bi izbjegla krivično gonjenje i/ili da osigura dozvolu da boravi u zemlji.

Stoga je neophodno stupiti odmah u kontakt s nadležnim tužilaštvom i Službom za poslove sa strancima, da bi se sagledale obje teme na etički i transparentan način, tako da donesena odluka može podnijeti upite na sudenju. Krivično zakonodavstvo i Zakon o boravku i kretanju stranaca i azilu Bosne i Hercegovine sadrže odredbe koje omogućavaju da se žrtva trgovine ljudima oslobodi od krivičnog gonjenja za krivična djela koja je počinila u statusu i okolnostima trgovine ljudima, te dodjeljivanje privremene boravišne dozvole na humanitarnoj osnovi za žrtve trgovine ljudima.

Podrška žrtvi

Sklonište

Prakse pružanja privremenog skloništa su raznovrsne. Vjerovatno najbolje rješenje su sigurne kuće, kojima upravljaju nevladine organizacije koje su se specijalizirale u podršci žrtvama trgovine. Osoblje takvog skloništa je obično potpuno svjesno pitanja sigurnosti i iskusno je u postupanju s visoko rizičnim slučajevima. U svakom slučaju, i dalje će biti istražiteljeva odgovornost da procijeni da li organizacija, o kojoj je riječ, ima kapacitet da zadovolji žrtvine sigurnosne potrebe i da odluči u koje će sklonište smjestiti žrtvu.

Nakon smještanja žrtve, istražitelj u saradnji sa osobljem skloništa treba dogovoriti sve detalje pružanja podrške žrtvi. Isto tako, treba biti u stalnom kontaktu sa osobom koja će ispred skloništa biti određena da vodi slučaj.

U nekim posebnim slučajevima dodatne podržavajuće mjere mogu biti dodijeljene žrtvi, poput davanja mobilnog telefona žrtvi i ličnog alarma za paniku, u kombinaciji s hitnim kontakt brojevima. Važno je da se i žrtva upozna s važnošću njene uloge i s odgovornošću po sopstvenu sigurnost. Žrtvi treba dati jasna uputstva: da izbjegava područja gdje se osumnjičeni i njihovi saradnici mogu okupljati; da ne odaje adresu ili kontakt brojeve skloništa nikome prije nego što se posavjetuje sa istražiteljem i osobljem skloništa;

bude vrlo oprezna u komunikaciji sa svojom porodicom ili prijateljima, ako ta komunikacija može dovesti do otkrivanja njene trenutne lokacije.

Komunikacija s porodicom

Pitanje komunikacije s porodicom je posebno osjetljivo pitanje. Prirodno je da žrtva želi razgovarati sa svojim voljenim, ali to isto može dovesti u pitanje njenu sigurnost. Ne smije se zanemariti mogućnost da ti kontakti budu pod nadzorom trgovca ljudima, kako bi saznali gdje je žrtva. Isto tako postoji rizik za sigurnost njene porodice, koja može biti ugrožena takvim kontaktima. U svakom slučaju, imajući u vidu važnosti podrške i osjećanja koje žrtva može imati od strane porodice, treba omogućiti takve kontakte uz poduzimanje svih mjera predostrožnosti sigurnosne prirode. U tom pravcu može se uspostaviti saradnja s policijskim agencijama u području gdje živi žrtvina porodica ili saradnja između nevladinih organizacija. U svakom slučaju, prije donošenja bilo kakve odluke i njene realizacije, žrtvina poimanja i želje se trebaju imati u vidu i uzeti u razmatranje.

Tekuće socijalne potrebe; smještaj, financijska podrška i savjetovanje

Nevladine organizacije ovlaštene od strane nadležnih ministarstava su te koje su imaju najbolji kapacitet da zadovolje socijalne potrebe žrtava. Policija nema odgovarajuće obučeno osoblje, ni vremena, a ni ostalih resursa da obezbijedi nivo i kvalitet podrške koja treba žrtvama trgovine. Tokom pružanja podrške žrtvi, u nevladinim organizacijama se nastoje pružiti sve potrebne mjere u okviru skloništa, bez izlaganja žrtve riziku od čestih i nepotrebnih izlazaka iz skloništa. To uključuje specijalizirana savjetovanja, pravne savjete, pomoć pri statusu boravka i finansijsku pomoć, a u nekim slučajevima se održavaju i školovanja i prekvalifikovanja svake od žrtava, kako bi se poboljšali njeni izgledi za uspješnom rehabilitacijom u društvo.

Podrška u toku suđenja

Veoma važan oblik podrške žrtvama jeste nastojanje da se pomogne žrtvi da prođe kroz proces suđenja sa što manje prouzrokovanih trauma. Mogućnosti koje su na raspolaganju za ovakvu podršku su ograničene Zakonima o zaštiti ugoženih svjedoka i svjedoka po prijetnjom. Istražitelj mora obrazložiti žrtvi na samom početku kakve su mogućnosti i s čim se sve može susretati pri svjedočenju. Ključ problema je u ranoj i uskoj suradnji s tužiteljem.

Podrška nakon sudskog procesa

Nakon okončanja sudskog procesa, žrtva trgovine koja je svjedočila protiv svojih trgovaca i dalje ostaje pod povećanim sigurnosnim rizikom, koji je možda čak i viši nego prije suđenja. Odgovornost istražitelja za sigurnost i dobrobit žrtve se ne završava sa zaključenjem sudskog procesa, a proces procjene rizika se mora nastaviti.

Repatrijacija – vraćanje kući

Nakon što se okonča potreba smještaja žrtve u skloništu, žrtva će se sama vratiti ili biti vraćena svojoj kući ili u svoju zemlju porijekla ukoliko je u pitanju stranac. Ukoliko žrtva želi da se vrati svojoj kući ona ima osnovno ljudsko pravo da isto i učini, čak i u slučajevima gdje je nivo rizika velik. Žrtva se mora u potpunosti upoznati s rizicima i ako je i dalje odlučna da se vrati kući, tad se ne bi trebala sprečavati. U takvim okolnostima, istražitelj mora iznaći načine podrške i zaštite, koji mogu postojati u njenoj sredini kako bi joj pomogli. U svakoj situaciji kada se žrtva vraća kući ili u svoju zemlju, potrebno je izvršiti procjenu rizika i mogućnosti smještaja žrtve. Procjenu rade policijske agencije koje vode slučaj zajedno s policijskim agencijama nadležnim na području u koje se žrtva vraća, te sa centrima za socijalni rad i nevladinim organizacijama koje su uključene u podršku žrtvi. U slučaju da je žrtva stranac i da se vraća u svoju zemlju porijekla u čitav postupak procjene rizika i povratka uključuje se i Služba za poslove sa

strancima i nadležne policijske službe iz zemlje porijekla, koje se kontaktiraju putem redovnih kanala međunarodne policijske saradnje.

Informiranje žrtve nakon procesa

Kontakt i pružanje prikladnih mjera sigurnosti i podrške žrtvi od strane policijske agencije i organizacije, koja je pružala pomoć žrtvi, trebali bi biti nastavljeni i nakon okončanja sudskog procesa. Istražitelj treba informirati žrtvu nakon što se slučaj okonča, tako da ona ima jasnu sliku provedene istrage i suđenja. Kontakte i informiranje je neophodno održavati barem do isteka svih rokova za žalbu na sudsku odluku, mada čak i tada postoji mogućnost ponovnog pozivanja žrtve na svjedočenje.

GLOSARIJ KORIŠTENIH POJMOVA

Diskriminacija je svako pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva) u odnosu na osobe ili grupe, kao i na članove njihove porodice, ili osobe u vezi s njima, na otvoren ili prikriven način, a koja se zasniva na rasi, boji kože, nacionalnom ili etničkom porijeklu i pripadnosti, jeziku, vjerskom ili političkom ubjedenju, spolu, seksualnoj orijentaciji, imovinskom stanju, rođenju, zdravstvenom stanju, bračnom stanju i drugim ličnim svojstvima. Diskriminacija predstavlja aktivno djelovanje i ponašanje na temelju predrasuda ili namjernog osporavanja prava nekoj društvenoj grupi i/ili pripadnicima/cama tih grupa. Kriteriji osporavanja mogu se temeljiti na spolu/rodu, spolnoj orijentaciji, rasi, vjeroispovijesti, etnicitetu, dobi i sl. Diskriminirajuće djelovanje ide u prilog pojedinca/grupe, a usmjereno je na štetu drugog pojedinca/grupe, čime se ističe njegov/njihov manje vrijedan položaj u društvu. Norme i pravila na temelju kojih se isključuju te druge, najčešće manjinske grupe, ugrađene su u društvenu strukturu i socijalizacijski se reproduciraju putem obrazovnog sistema, kulture, medija, a katkad i političkog sistema.

Dječiji rad se odnosi na rad osoba ispod 18 godina starosti.¹⁵ Nije svaki rad djeteta štetan i ne podrazumijeva nužno eksploataciju. Ne može se govoriti o radnoj eksploataciji djeteta kada dijete pomaže roditeljima u obavljanju osnovnih kućnih obaveza i svoj džeparac zarađuje od roditelja ili radom u kućnom biznisu, kada se rad obavlja u djetetovo slobodno vrijeme, kada je posao primjeren njegovom psihofizičkom razvoju i kada posao ne utječe na socijalno-emocionalni razvoj djeteta. Blagovremeno uključivanje djece u obavljanje određenih poslova predstavlja važan podsticaj za njihov socio-emocionalni razvoj, učeći ih socijalnim vještinama, koje će iskustveno koristiti u budućem životu.

Eksploatacija predstavlja iskorištavanje drugih ljudi putem prostitucije ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, prinudnog rada ili pružanja usluga, ropstva ili postupaka sličnim ropstvu, služenja pod prinudom ili uklanjanja organa.

Krijumčarenje predstavlja nedozvoljeno prevođenje ili omogućavanje prevođenja jednog ili više migranata ili drugih lica preko državne granice ili sačinjavanje, nabavljanje ili posjedovanje lažne putne ili lične isprave u namjeri pribavljanja neke koristi za sebe ili drugog. Krijumčarenje predstavlja i vrbovanje, prevoženje, sakrivanje, pružanje zaštite ili na drugi način omogućavanje boravka krijumčarenih lica u Bosni i Hercegovini.

¹⁵ Konvencija o pravima djeteteta, Zakon o ratifikaciji UN Konvencije o pravima djeteta, Službeni list RBiH, broj 2/92 i 13/94

Maloljetna osoba/dijete je osoba koja nije navršila 18 godina života.

Migracija (latinski migratio, migrare – lutanje, kretanje, seljenje) podrazumijeva pristanak osobe da ode iz svoje zemlje porijekla i useli se u dugu zemlju. Migracija je dobrovoljna i ne podrazumijeva prevaru, prisilu, eksploataciju i nasilje. Migracija podrazumijeva fizičko kretanje kroz prostor između dvije destinacije; pritom je važna udaljenost, vrijeme ili trajnost boravka u drugoj zemlji, stanovanje tj. prebivanje, aktivnosti i njihove posljedice.

Nadležne institucije predstavljaju svi državni, entitetski, kantonalni i općinski organi u Bosni i Hercegovini, koje imaju zakonom propisane nadležnosti da koordiniraju ili provode aktivnosti na prevenciji i suzbijanju trgovine ljudima, odnosno nadležne su za pružanje pomoći i zaštite. Ti organi i institucije su: Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije, Ministarstvo sigurnosti, Državna agencija za istrage i zaštitu, Granična policija, Služba za poslove sa strancima, Tužilaštvo i Sud Bosne i Hercegovine, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Agencija za ravnopravnost spolova, Ministarstvo civilnih poslova, Ministarstvo pravde, Ministarstvo vanjskih poslova, te entitetske, kantonalne i općinske institucije i organizacije, kao i nadležna odjeljenja Brčko Distrikta za unutrašnje poslove, socijalnu, porodičnu i zdravstvenu zaštitu, nauku i obrazovanje, raseljena lica i izbjeglice, gender centri, sudovi i tužilaštva.

Ovlaštene organizacije označavaju registrirana udruženja ili fondacije (nevladine organizacije) s kapacitetom za zaštitu i pružanje pomoći žrtvama i svjedocima žrtvama. To su organizacije koje su zaključile protokol o saradnji u aktivnostima vezanim za borbu protiv trgovine ljudima s nadležnim institucijama.

Pitanje jednakosti žena i muškaraca obuhvata pravo na jednakost i jednake mogućnosti, kao i pravo na razliku te priznanje prava i subjektivno znanje o tome, a tiče se samoreprezentacije, samopoštovanja i mnogostrukih identifikovanja pojedinaca/ki kao ljudskih bića.

Prava žrtava trgovine ljudima su: adekvatan i siguran smještaj; zdravstvena zaštita; informiranje o njenom pravnom statusu i savjetovanje u segmentu njezinih prava i obaveza na jeziku koji žrtva razumije; pravna pomoć žrtvi u toku krivičnog i drugih postupaka u kojima žrtva ostvaruje svoja prava; informacije o načinu pristupa diplomatsko-konzularnim predstavništvima zemlje porijekla ili uobičajenog boravka žrtve trgovine; informacije o mogućnostima i postupku repatrijacije; i različiti vidovi treninga i edukacija u zavisnosti od finansijskih mogućnosti.

Prisilni dječiji rad etiološki podrazumijeva prisilu ili prijetnju nekim oblikom kazne, rad na koji to dijete nije samovoljno pristalo. Treba naglasiti da kod pojedinih oblika iskorištavanja djece postojanje dobrovoljnog pristanka ne sprečava utvrđivanje počinjenog krivičnog djela nad djetetom, zbog čega se pored termina "prisilni dječiji rad" više koristi termin „radna eksploatacija djece“.

Prostitucija predstavlja praksu dobrovoljnog upuštanja u seksualne aktivnosti, obično sa osobama koje nisu supružnici ili prijatelji, radi direktne isplate u novcu ili drugim vrijednostima. Prostitucija može biti dobrovoljna ako je u pitanju individualni izbor isključivo punoljetne osobe, pod uvjetom da to nije organizirana aktivnost u kojoj sudjeluje više osoba (npr. podvođač i osoba koja se prostitura ili više njih).

Rehabilitacija predstavlja mjere poduzete radi oporavka i uključivanja rehabilitovane osobe u svakodnevne životne tokove.

Reintegracija se može shvatiti kao naknadno obnavljanje ili dopunjavanje nečega što je pojedincu ili nekoj društvenoj grupi bilo bitno ili im je nedostajalo, a što je imalo presudan utjecaj na nastanak neželjene pojave, u ovom slučaju trgovine žrtvom. Reintegracija predstavlja sveobuhvatan proces koji je usmjeren na otklanjanje uzroka trgovine ljudima. Izazivanje promjena u ličnosti pojedinca, njegovoj porodici i lokalnoj zajednici je glavni preduvjet uspješne reintegracije. Ukoliko su promjene samo na

jednom nivou, npr. ličnom, a ne prate ih istovremeno promjene i na ostalim nivoima, izvjesnije je da će žrtva ponovo biti u opasnosti, nego da će se u potpunosti reintegrirati. U ovome i jeste najznačajnija razlika između resocijalizacije i reintegracije. Dok resocijalizacija insistira na odgovarajućim promjenama na nivou pojedinca, reintegracija podrazumijeva neophodnost promjena na svim nivoima. Reintegracija uključuje procese rehabilitacije, repatrijacije i resocijalizacije.

Repatrijacija podrazumijeva proces povratka stranca žrtve trgovine ljudima u zemlju porijekla.

Resocijalizacija predstavlja povratak žrtve u društvenu zajednicu i njenu osposobljenost da živi društveno usklađenim životom, kao i da normalno i uspješno obavlja društvene djelatnosti. Ovdje se pretpostavlja ili da proces socijalizacije pojedinca nije uspješno okončan tokom razvoja i sazrijevanja ličnosti ili da je kod osoba, koje su bile uspješno socijalizirane, došlo do ispoljavanja neadaptiranog ponašanja usljed različitih nepovoljnih faktora. Zbog toga postoji potreba za njihovom naknadnom resocijalizacijom.

Samoidentifikovanje podrazumijeva situaciju u kojoj punoljetna osoba pojašnjava oblike eksploatacije, kojima je bila izložena tokom određenog vremenskog perioda, a na osnovu kojih će nadležni službenik ili ovlašteno lice procijeniti da li se radi o potencijalnoj žrtvi trgovine ljudima.

Seksualno nasilje je prevladavajući oblik spolno uvjetovanog nasilja i pokriva brojne vrste seksualnog zlostavljanja, među kojima su: spolno uznemiravanje, prisilne seksualne radnje, silovanje, incest, seksualno ropstvo, prostitucija, nasilna djela protiv seksualnog integriteta žena, prisilna trudnoća, negiranje prava na korištenje kontracepcije i drugi oblici neželjenog seksualnog ponašanja. Svjetska zdravstvena organizacija definira seksualno nasilje kao bilo koji seksualni čin, pokušaj ostvarivanja seksualnog čina, neželjeni seksualni komentar ili prijedlog koji je usmjeren protiv osobe i njezine seksualnosti, a koji može počinuti druga osoba bez obzira na odnos sa žrtvom ili situaciju u kojoj se nalaze. Karakterizira ga upotreba sile, prijetnje ili ucjene za ugrožavanje dobrobiti i/ili života same žrtve ili njoj bliskih osoba. Uz to, u taj tip nasilja valja uključiti i različite oblike ritualnih praksi, uključujući silovanje u ratu, genitalno sakaćenje žena ili kazne za rodnu transgresiju.

Specijalni tretman djeteta podrazumijeva obezbjeđivanje smještaja na sigurno mjesto, poštovanje mišljenja djeteta, pravo na povjerljivost i diskreciju, pravo na informaciju, efikasno vođenje postupka odnosno procjenu pojedinačnog slučaja, te pronalaženje i primjenu trajnog rješenja.

Spol/rod predstavlja biološke karakteristike koje obilježavaju ljudska bića kao žene i muškarce. U društvenim se naukama spol definiše kao društvena i zakonska klasifikacija bioloških karakteristika koje osobe dijele na samo dvije kategorije, na muški i ženski spol.

Spolna diskriminacija predstavlja svako isključivanje, ograničavanje ili nejednak tretman temeljen na spolu. Uključuje sve oblike ponašanja ili predrasuda koji su usmjereni na osporavanje prava na temelju spola. Pojam se najčešće odnosi na diskriminaciju ženskog spola.

Stereotip predstavlja generalizirane stavove o nekoj drugoj, ali i vlastitoj skupini. Najčešće obuhvataju fizičke i psihičke karakteristike za koje se pretpostavlja da određuju prije svega nekog/neku pojedinca/ku, a zatim cijelu grupu kojoj taj pojedinac/ka pripada. Najčešće su pozitivni stereotipi stavovi o našoj grupi, a negativni se odnose na stavove o drugim grupama, iako je moguća i obrnuta situacija.

Svjedok je lice bez čijeg svjedočenja nema izgleda da se u krivičnom postupku istraže i utvrde činjenice ili utvrdi boravište osumnjičenog lica, ili bez čijeg svjedočenja bi to bilo znatno otežano.

Trgovina ljudima označava upotrebu sile ili prijetnje upotrebe sile ili druge oblike prinude, otmice, prevare ili obmane, zloupotrebe vlasti ili utjecaja ili položaja bespomoćnosti ili davanja ili primanja isplata ili drugih

koristi kako bi se privolilo lice koje ima kontrolu nad drugim licem da: vrbuje, preveze, preda, sakrije ili primi lice u svrhu iskorištavanja prostitucijom drugog lica ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, prisilnog rada ili usluga, ropstva ili njemu sličnog odnosa, služenja, odstranjivanja dijelova ljudskog tijela ili drugog iskorištavanja. Izraz trgovina ljudima, isto tako, obuhvata sljedeće pojmove krivičnih djela, koja su predviđena Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine: zasnivanje ropškog odnosa i prijevoz osoba u ropškom odnosu i međunarodno vrbovanje radi prostitucije. Također, obuhvata krivična djela trgovine ljudima koja su predviđena krivičnim zakonima entiteta i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine radi vršenja prostitucije, iskorištavanje djece u svrhu pornografije, proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije, navođenje na prostituciju i upoznavanje djeteta sa pornografijom.

Vrbovanje/regrutiranje u domenu trgovine ljudima obuhvata razne oblike prevare, obmane, laži i/ili iskrivljavanje činjenica u svrhu uvjeravanja osobe – žene, djeteta i/ili muškarca – da pristane na ponudene, odnosno lažno predstavljene uvjete života i/ili rada u matičnoj zemlji ili inostranstvu. Vrbovanje može vršiti nepoznata osoba, ali se u praksi najčešće radi o poznaniku, prijatelju, partneru i/ili članu porodice. Također, vrbovanje se može vršiti posredstvom agencije za zapošljavanje i/ili sklapanje brakova, kao i putem oglasa za posao koji se mogu naći u novinama.

Žrtva je svako fizičko lice koje je postalo predmet trgovine ljudima u smislu definicije trgovine ljudima.

LITERATURA:

1. *Andrić, V., Čudina-Obradović, M.* (1994) **Osnove opće i razvojne psihologije**, Školska knjiga, Zagreb
2. *Bojanić, N. & Modly, D.* (2012) **DJECA KAO IZVORI INFORMACIJA O KRIMINALNOM DOGAĐAJU**, Kriminalističke teme, Sarajevo.
3. *Britton, R. & Maljević, A.* (2010) **Trgovina ljudima i krijumčarenje migranata – smjernice za međunarodnu saradnju**, UNODC.
4. *Charnysh, V., Lloyd, P., Simmons, B.,* (2014), **Frames and consensus formation in international relations: The case of trafficking in persons**, European Journal of International Relations.
5. *Di Nicola A* (2009) **Prostitution and Human Trafficking: Focus on Clients**. New York, NY: Springer.
6. European Commission, **The EU Strategy towards the Eradication of Trafficking in Human Beings 2012–2016**, Brussels, 2012
7. Federal agents arrest Twitter pimp for sex trafficking of child. (2012, April 13). The smoking gun. Retrieved from <http://www.thesmokinggun.com/buster/twitter-pimp-arrested-758490>
8. *Gallagher A* (2001) **Human rights and the new UN Protocols on Trafficking and Migrant Smuggling: A preliminary analysis**. Human Rights Quarterly 23(4): 975–1004.
9. *Gallagher, A., Holmes, P.,* (2008), **Developing an Effective Criminal Justice Response to Human Trafficking: Lessons From the Front Line**, International Criminal Justice Review, vol. 18, 3: pp. 318-343. http://www.zemljadjece.org/index.php?option=com_content&view=article&id=195&Itemid=129&lang=sr
ILO, Global Estimate of Forced Labour (Geneva, 2012)
10. *John, T. & Maguire, M.* (2007) **Criminal Intelligence and the National Intelligence Model**. (u: Handbook of Criminal Investigation, ur. Newburn, T. et. al.). Devon: Willan Publishing, str. 199-226
11. Krivični zakon RS „Službeni glasnik RS” br. 22/03
12. Krivični zakona FBiH „Službene novine FBiH”, br. 36/03
13. *Latonero, M., Musto, J., Body, Z., Boyle, E., Bissell, A., Kim, J., & Gibson, K.* (2012). The rise of mobile and the Downloaded from by guest on August 15, 2014 SAGE Open diffusion of technology-facilitated trafficking. USC Annenberg Center on Communication Leadership and Policy, University of Southern California. Retrieved from https://technologyandtrafficking.usc.edu/files/2012/11/HumanTrafficking2012_Aug12.pdf

14. *Nieuwenhuys C and Pécoud A (2007) Human trafficking, information campaigns, and strategies of migration control. American Behavioral Scientist 50(12): 1674–1695 non-punishment provision with regard to victims of trafficking”*
15. *Obradović, V. (2004), Trgovina ženama u Bosni i Hercegovini* Sarajevo: Fakultet kriminalističkih nauka Univerzitet u Sarajevu, Centar za naučno-istraživački rad, Sarajevo
16. *Okech, D., Morreau, W., Benson, K. (2012), Human trafficking: Improving victim identification and service provision, International Social Work, vol. 55, 4: pp. 488-503.*
17. Organization for Security and Co-operation in Europe, **Action Plan to Combat Trafficking in Human Beings**, Vienna, 2003
18. Organization for Security and Co-operation in Europe, **Adeendum to the OSCE Action Plan to Combat Trafficking in Human Beings – One Decate Later**, Vienna, 2003
19. OSCE (2013) **Policy and legislative recommendations towards the effective implementation of the**
20. Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, **Preporuka 1325 (1997) o trgovini ženama i prisilnoj prostituciju u zemljama članicama Vijeća Evrope**, Strassbourg, 1997
21. Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, **Preporuka 1450 (2000) o nasilju nad ženama u Evropi**, Strassbourg, 2000
22. Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, **Preporuka 1523 (2001) o ropstvu u domaćinstvu**, Strassbourg, 2001
23. Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, **Preporuka 1526 (2001) o kampanji protiv trgovine maloljetnicama da bi se zaustavila istočno Evropska ruta: primjer Moldove**, Strassbourg, 2001
24. Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, **Preporuka 1545 (2002) o kampanji protiv trgovine ženama**, Strassbourg, 2002
25. Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, **Preporuka 1610 (2003) o migracijama povezanim sa trgovinom ženama i prostitucijom**, Strassbourg, 2003
26. Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, **Preporuka 1663 (2004) o ropstvu u domaćinstvima: sluganstvu, dadiljstvu i naručenim/ugovorenim mladama za zaključenje braka**, Strassbourg, 2004
27. Peer Concordian, *Journal of European security and Defense Issues, Crime, Corruption and National Security, Volume 3, Issue 1. The George C. Marshal European Center for Security Studies in Garmish-Partenkirchen, Germany. www.marshallcenter.org*
28. **Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana BiH** („Službeni glasnik BiH“, broj 66/07)
29. *Ratcliffe, J. (2000) Intelligence Led Policing. Devon: Willan Publishing;*
30. Službeni glasnik Bosne i Hercegovine” br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10
31. *Tilley, N. (2009) Crime Prevention. Devon: Willan Publishing;*
32. United Nations Office on Drugs and Crime, **Global Report on Trafficking in Persons**, Vienna, 2012
33. United Nations Office on Drugs and Crime, **Global Report on Trafficking in Persons**, Vienna, 2014
34. United Nations Office on Drugs and Crime, **Strategy on Human Trafficking and Migrant Smuggling**, Vienna, 2012
35. Ustav Bosne i Hercegovine
36. Vijeće Evrope, **Preporuka broj R (2000) 11 Komiteta Ministara zemljama članicama o akciji protiv trgovine ljudima u svrhu seksualne eksploatacije**, Strassbourg, 2000
37. Vijeće Evrope, **Preporuka Rec (2002) 5 Komiteta ministara zemljama članicama o zaštiti žena od nasilja**, Strassbourg, 2002
38. Vijeće Evrope, **Preporuka broj Rec (2001) 16 Komiteta Ministara zemljama članicama o zaštiti djece protiv seksualne eksploatacije**, Strassbourg, 2001

39. Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, **Strategija i Akcioni plan suprotavljanja trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini za period 2013-2015**, Sarajevo, 2013
40. *Wooditch, A. (2012), Human Trafficking Law and Social Structures, International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, vol. 56, 5: pp. 673-690.
41. **Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Brčko Distrikta Bosne i Hercegovina**; Službeni glasnik Brčko Distrikta Broj 9/13
42. **Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srpske**; Službeni glasnik Republike Srpske Broj 67/13
43. **Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu** („Službeni glasnik BiH“, br.36/08)
44. **Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka FBiH** „Službene novine FBiH“ br.36/03
45. **Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku RS** „Službeni glasnik RS“ br. 48/03

